

DNIB

magazine

Een uitgave van de Nederlandsche Bank

Uitbreiding Europese Unie

Inhoud

- 3 Redactioneel**
- 4 Grote stap voorwaarts, maar finish nog niet in zicht**
De uitbreiding van de EU in 2004
- 10 Het Paleis, de Bank en de stad**
- 15 Bankgeheimen: Demystificatie**
- 16 'Globalisering is goed, maar moet wel met beleid gebeuren'**
Tamim Bayoumi (IMF) spreekt op DNB globalisering conferentie
- 20 In de prijzen**
DNB ontvangt bijzondere Logistiek Prijs 2002
- 21 Eurovisie: Irrational exuberance**
- 22 Een halve eeuw banktoezicht**
Een terugblik op vijftig jaar Wet toezicht kredietwezen
- 26 Berndsen-commentaar:**
Nieuw wegdek, langere remweg?
- 28 De beheersing van het betalings- en effectenverkeer**
Het belang van oversight
- 31 Kunstpodium**
De Bank en het Paleis, een gespannen relatie
- 32 Banken zien Basel II met vertrouwen tegemoet**
DNB legt nieuwe Kapitaalakkoord voor aan Nederlandse banken
- 35 Centralisatie valutaverkeer bevordert financiële stabiliteit**
Valutatransacties veiliger na start CLS bank
- 38 Over de zin van jong leren**
Tinbergenlezing door Nobelprijswinnaar James Heckman
- 40 DNB Research Seminars**
- 42 Informatie**

Colofon

DNB *magazine* is een uitgave van De Nederlandsche Bank N.V. Het is een productie van de Afdeling Communicatie en informatie en verschijnt zes keer per jaar.

Redactie-adres
DNB *magazine*
Postbus 98, 1000 AB Amsterdam
Westeinde 1, 1017 ZN Amsterdam
Telefoon 020-5241910/3361
Fax 020-5242228
E-mail (redactie): magazine@dnb.nl
Internet: www.dnb.nl

Hoofredactie
Joyce Albers,
Benno van der Zaag

Aan dit nummer werkten mee
Robert-Paul Berben, Ron Berndsen, Jacqueline van Breugel, Hans Brits, Marlies Dijkstra, Marien Ferdinandusse, Peter Graafland, Alexander Haje, Bram Heimens, Jaap Koning, Elisabeth Ledrut, Jolanda Peeters, Harrie de Poot, Henriëtte Prast, Corry van Renselaar, Ruben Schipper, Olaf Sleijpen, Alexander Strengers, Rutger Vahl, Erica Verdegaaal, Arnoud Vossen, Gemeente Archief Amsterdam en reisboekhandel A la Carte, Amsterdam

Illustraties
Herman Focke, Rob Meulemans,
Paul Zeijlemaker

Vormgeving en druk
Fd-Reproductie

Abonnementen
Een abonnement op DNB *magazine* is gratis en uitsluitend schriftelijk aan te vragen. Adreswijzigingen en opzeggingen eveneens schriftelijk opgeven.

Abonnementenadministratie
DNB *magazine*
Antwoordnummer 2670
1000 PA Amsterdam
E-mail: aanvraagmagazine@dnb.nl

De sluitingsdatum van de kopij in dit nummer was 2 december.

Artikelen uit DNB *magazine* mogen **niet** zonder toestemming van de redactie worden overgenomen.

De Nederlandsche Bank

Redactioneel

De dikke reisgids van Europa die u op de achterkant van dit magazine aantreft, is misschien het begin.

Grenzen vervagen en over niet al te lange tijd koopt u gewoon de reisgids van 'De wereld'. Europa wordt groter, de wereld kleiner.

De wereld rond

De uitbreiding van de Europese Unie is een stap dichterbij. De kandidaatlidstaten staan te popelen om toe te treden. Een belangrijk criterium voor de toetredende landen is politieke stabiliteit en democratische regelgeving die de mensenrechten respecteert. Toetredingseisen waarmee iedereen het eens zal zijn.

De mondiale eenwording baart veel mensen zorgen. Dat landen samenwerken is echter niet van de laatste tijd. De overkoepelende term globalisering, waaronder wereldwijde, ongreepbare ontwikkelingen geschaard worden, is dat wel. Het onderscheid tussen politieke, culturele en economische samenwerking is hierbij belangrijk.

Het economische aspect van de EU-uitbreiding – de integratie van handel en

financiële markten – past in een wereldwijde trend. De economische hervormingen van de toetredingslanden zijn ingezet om een geleidelijke integratie tot stand te brengen, zoals het artikel op pagina 4 duidelijk maakt.

Ook het proces van globalisering zal geleidelijk moeten verlopen, meent Tamim Bayoumi, *senior economist* van het *Research Department* van het Internationaal Monetair Fonds. Hij was een van de gastsprekers op de conferentie over globalisering die DNB onlangs organiseerde. DNB *Magazine* sprak met hem (pagina 16) onder andere over de voor- en nadelen van globalisering. Hij is zich bewust van de verschillende betekenissen van globalisering voor de geïndustrialiseerde, westerse wereld enerzijds en de ontwikkelingslanden en opkomende markten anderzijds.

Tegenstanders van globalisering waarschuwen voor eenheidsworst. Zij wijzen op het gevaar dat culturele diversiteit verdwijnt. Van elk van de toetredende landen vonden we nog een aparte reisgids. Er is over de de cultuur en de gebruiken van deze landen gelukkig genoeg te vertellen.

Joyce Albers

Hoofredactie:
Joyce Albers

Planning:
Rolf Asselman,
Reinier Holster

Abonnementen:
Ruud Westerberg

Fotografie:
Rob Meulemans

Prepress & vormgeving:
Jurriaan van den Berg, Mieke van Eeden en
Harry Oudhuis

Magazine:
Amancio Peixoto

Grote stap voorwaarts, maar finish nog niet in zicht

De uitbreiding van de EU in 2004

In oktober heeft de Europese Raad in Brussel ingestemd met het positieve oordeel van de Europese Commissie over de toetreding tot de Europese Unie (EU) van tien van de twaalf landen waarmee de EU onderhandelt. Op het moment van schrijven van dit artikel moesten de laatste onderhandelingen met deze kandidaatlidstaten nog plaatsvinden, die waarschijnlijk tijdens de Europese top in

Kopenhagen op 13 december afgerond zijn. Daarna moeten de parlementen van de huidige EU-landen en de nieuwe lidstaten instemmen met het toetredingsverdrag. Dit betekent dat de EU in 2004 tien nieuwe lidstaten zal verwelkomen.

Wat betekent dit voor Nederland, en wat heeft de Nederlandsche Bank (DNB) met het uitbreidingsproces te maken?

De tien nieuwe lidstaten zijn Polen, Hongarije, Tsjechië, Slowakije, Slovenië, Estland, Letland, Litouwen, Malta en Cyprus. Deze kandidaatlidstaten verschillen sterk in grootte, bevolkingsomvang en geografische ligging, maar ze delen ook een aantal belangrijke kenmerken. Acht van de tien kandidaatlidstaten die in 2004 zullen toetreden waren centraal geleide planeconomieën, die na de val van het IJzeren Gordijn in 1989 begonnen zijn aan de overgang naar een markteconomie. De meeste kandidaatlidstaten zijn aanmerkelijk armere landen dan de huidige EU-landen. De EU zal dus niet alleen groter worden door de uitbreiding, maar ook diverser.

Voorwaarden voor toetreding

Om de uitbreiding niet ten koste te laten gaan van het functioneren van de EU, is in 1997 in Kopenhagen afgesproken dat de kandidaatlidstaten aan drie criteria moeten voldoen om toe

te kunnen treden. Ten eerste moeten zij beschikken over stabiele politieke en democratische instellingen, en de mensenrechten respecteren. Ten tweede moeten zij een functionerende markteconomie hebben en het hoofd kunnen bieden aan de marktkrachten en concurrentiedruk binnen de EU. Ten slotte moeten zij de doelstellingen van het EU-lidmaatschap, inclusief op termijn deelname aan de Economische en Monetaire Unie (EMU), onderschrijven.

Jaarlijks beoordeelt de Europese Commissie de kandidaatlidstaten op deze criteria, en legt haar oordeel voor aan de regeringsleiders van de EU-landen, de Europese Raad. Alle twaalf landen waarmee onderhandeld wordt over toetreding voldoen aan het eerste, politieke criterium. Dat geldt niet voor Turkije, de dertiende kandidaatlidstaat, waardoor de toetredingsonderhandelingen met dat land nog niet zijn begonnen. Daarbij voldoet Turkije ook niet aan de economische criteria. Bulgarije en

Roemenië voldoen wel aan de politieke criteria, maar zijn naar het oordeel van de Europese Commissie economisch nog niet klaar om in 2004 te kunnen toetreden omdat ze de concurrentiedruk binnen de EU niet kunnen weerstaan.

De andere tien kandidaatlidstaten kunnen wel toetreden, als ze voortgaan met de economische hervormingen die ze de afgelopen jaren hebben ingezet. Dit is vooral belangrijk voor de acht voormalige Oostblokstaten, die weliswaar nog niet helemaal voldoen aan de economische criteria, maar de afgelopen jaren veel vooruitgang hebben geboekt. Mochten zij in 2004 nog niet op alle terreinen aan de criteria voldoen, dan zullen ze (tijdelijk) op die terreinen niet volledig deelnemen aan de EU om de werking van de interne Europese markt niet te verstoren. Deze 'veiligheidsclausule' is mede op aandringen van de Nederlandse regering door de Europese Raad in Brussel aangescherpt en aangenomen.

Hervormingen: veel gedaan, nog veel te doen.

Om van een planeconomie naar een functionerende markteconomie te komen waren veel, vaak politiek gevoelige, hervormingen noodzakelijk, zoals de privatisering van staatsbe-

drijven, het saneren of sluiten van onrendabele fabrieken, liberalisatie van gesubsidieerde prijzen en introductie van noodzakelijk nieuwe wet- en regelgeving. De overgang van een plan- naar een markteconomie zorgde in alle transitielanden voor een recessie in het begin van de jaren negentig, maar de hervormingen maakten vervolgens hogere groei mogelijk. Vanaf het midden van de jaren negentig laten de meeste kandidaatlidstaten hoge groeicijfers zien, waarmee ze hun inkomensachterstand op de EU langzaam kunnen inlopen (grafiek 1).

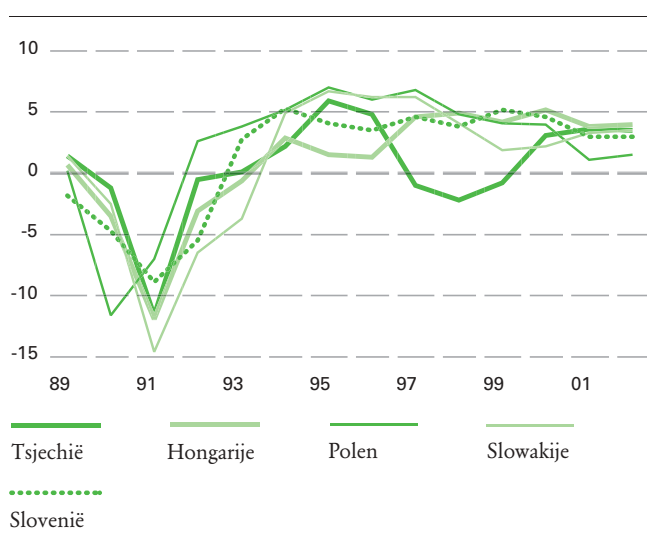
Een andere manier om de hervormingen in de kandidaatlidstaten te beoordelen is om deze landen af te zetten tegen de standaard voor industriële economieën. De Europese Bank voor Wederopbouw en Ontwikkeling, kortweg de Oost-Europa Bank genoemd, stelt hiervoor transitie-indicatoren op. Deze indicatoren zijn voor verschillende gebieden, zoals privatiseringen, introductie van wetgeving, ontwikkeling van de infrastructuur en de financiële sector, opgesteld om de hervormingen van planeconomie naar markteconomie te meten op een schaal van 1 (planeconomie) tot 4 (geïndustrialiseerde markteconomie). Aan het gemiddelde van deze indicatoren is te zien dat de kandidaatlidstaten vooral in de eerste helft van de jaren negentig veel vooruitgang hebben geboekt (grafiek 2). Tegelijk is duidelijk dat de kandidaatlidstaten in 2001 nog niet helemaal voldeden aan de standaarden van de geïndustrialiseerde wereld (de transitie-indicatoren voor dit jaar waren nog niet beschikbaar op het moment van schrijven van dit artikel). Het is dus zaak dat de kandidaatlidstaten verder gaan met het hervormingsproces, en dat de 'veiligheidsclausule' in 2004 serieus wordt uitgevoerd.

Het laatste Kopenhagencriterium, het onderschrijven van de doelstellingen van de EU, betekent dat de kandidaatlidstaten op termijn verplicht zijn de euro in te voeren, anders dan Denemarken en het Verenigd Koninkrijk. Deze twee landen hebben bij het Verdrag van Maastricht het recht bedongen om de euro niet in te hoeven voeren. Voor Zweden geldt deze verplichting overigens wel, al heeft dit land tot nu toe de euro nog niet ingevoerd.

Ook moeten de kandidaatlidstaten de bestaande Europese wet- en regelgeving, het *acquis communautaire*, overnemen, wat gezien de omvang (± 80.000 pagina's wetgeving) een enorme klus is. Daar staat tegenover dat de kandidaatlidstaten al enkele jaren met de onderhandelingen en aanpassing van hun natio-

Grafiek 1 Reële BBP groei

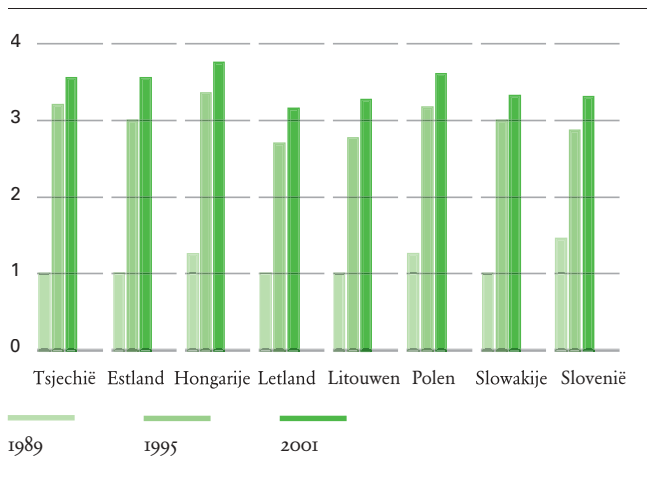
In procenten

Bron: EBRD

Grafiek 2 Transitie-index voor 8 kandidaatlidstaten

Planeconomie = 1,0; markteconomie = 4,0

Bron: EBRD

nale wetgeving bezig zijn, en technische assistentie ontvangen vanuit de EU. DNB is hierbij ook betrokken (zie kader elders in dit artikel). De tien landen die in 2004 zullen toetreden hebben de onderhandelingen over het *acquis*, en over overgangstermijnen om aan alle regels te voldoen, vrijwel helemaal afgerond. De belangrijkste onderwerpen die nog moesten worden afgerond voor de Europese top in Kopenhagen zijn de onderhandelingen over het landbouwbeleid en de financiering van de EU. Beide onderwerpen hebben direct betrekking op de financiële positie van de individuele EU-lidstaten, en liggen daardoor erg gevoelig. In Brussel hebben de EU-landen afgesproken dat de nieuwe lidstaten in de toekomst volledig mee zullen doen in het Europese landbouwbeleid, maar dat het totale bedrag dat voor het landbouwbeleid wordt uitgetrokken niet veel zal groeien. Ook is afgesproken dat de nieuwe lidstaten in het begin niet meer zullen betalen dan ze zullen ontvangen, omdat ze veel armer zijn dan de huidige EU-landen. Hiermee zijn de belangrijkste geschilpunten opgelost, al zal de verdeling van de financiële steun van de huidige EU-lidstaten aan de nieuwe lidstaten nog tot veel politiek getouwtrek leiden bij de volgende onderhandelingen over de EU-begroting (in 2006).

Gevolgen voor Nederland

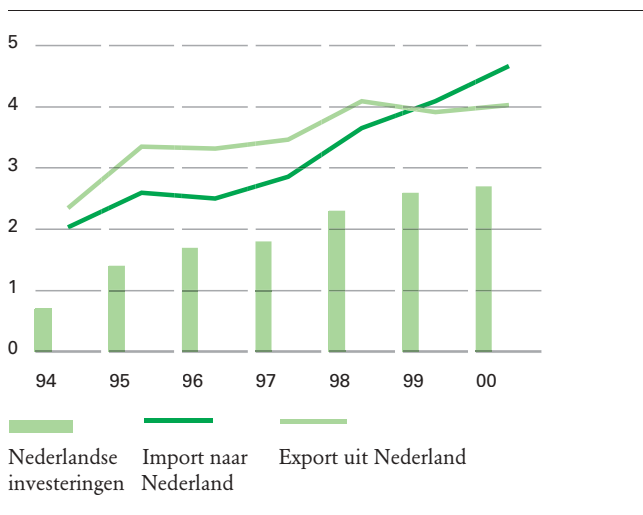
Wat verandert er voor Nederland na 2004, behalve dat onze opdrachten aan de EU zullen stijgen? Tegenover de kosten staan politieke voordelen, zoals stabiliteit in Oost-Europa, waarvan de waarde moeilijk in geld uit te drukken is. Daarnaast zorgt de uitbreiding voor vergroting van de interne Europese markt, wat betekent dat Nederlandse bedrijven te maken krijgen met meer concurrentie, maar ook met nieuwe afzetmarkten. Vrij kapitaalverkeer binnen de EU betekent dat directe buitenlandse investeringen (DBI) van Nederlandse bedrijven in de nieuwe lidstaten zullen toenemen. Het effect hiervan voor Nederland als geheel zal niet groot zijn, omdat de kandidaatlidstaten geen grote markten zijn. Hun economieën samen zijn ongeveer net zo groot als die van Nederland. Daarbij komt dat vooruitlopend op de uitbreiding van de EU al veel importheffingen en kapitaalrestricties tussen de EU en de kandidaatlidstaten zijn opgeheven. De afgelopen jaren zijn de handels- en investeringsstromen tussen de acht genoemde kandidaatlidstaten en Nederland duidelijk toegenomen, zij het op een laag niveau (grafiek 3). De voordelen van de grotere interne markt zijn dus al deels gerealiseerd, al zullen ze verder toenemen na de uitbreiding door verdere vermindering van handelsbelemmeringen.

Een ander gevolg van de EU-uitbreiding is dat inwoners uit de nieuwe lidstaten het recht verwerven zich in de hele EU te vestigen. Het is moeilijk om een voorspelling te doen over de grootte van deze migratie, die zich naar verwachting vooral zal

Grafiek 3 Nederlandse investeringen in, import uit en export naar 8 kandidaatlidstaten

Percentage totale NL investeringen, resp. miljarden euro

Bron: Eurostat

richten op Oostenrijk en Duitsland. Aan de ene kant moedigt het inkomensverschil tussen de huidige en de nieuwe lidstaten migratie aan, aan de andere kant zal deelname aan de EU voor economische groei zorgen die de vooruitzichten van mensen in de nieuwe lidstaten zal verbeteren. De arbeidsmobiliteit tussen de huidige EU-lidstaten is overigens niet groot, de verwachting van grote migratiestromen na het toetreden van armere landen als Portugal en Spanje ten spijt. In de onderhandelingen met de kandidaatlidstaten zijn overgangstermijnen voor het vrije verkeer van personen afgesproken, zodat de huidige EU-lidstaten tot maximaal 2011 beperkingen mogen opleggen aan migratie vanuit de nieuwe lidstaten. Modelmatige schattingen van het totale effect van de uitbreiding op de Nederlandse economie, waarbij de extra EU-afdrachten worden afgewogen tegen de effecten op handel, investeringen en migratie, zijn noodzakelijkerwijs gebonden aan onzekere aannames. In het algemeen laten deze schattingen, van onder andere het Centraal Plan Bureau, een positief, maar klein effect voor Nederland als geheel zien.

Uitbreiding eurogebied

DNB is betrokken bij het uitbreidingsproces door haar rol in de voorbereiding van vergaderingen van de Europese ministers van financiën, waarin onder andere de economische aspecten van de uitbreiding en de kandidaatlidstaten worden besproken. Daarnaast is er regelmatig contact met centrale banken in de kandidaatlidstaten, ook vanuit het stelsel van Europese Centrale Banken, waarbij de economische uitdagingen van de kandidaatlidstaten onderwerp van gesprek zijn. Ook geeft DNB vanuit haar capaciteit als adviseur van de regering haar mening over het uitbreidingsproces. Hierbij heeft vooral de toekomstige uitbreiding van het eurogebied die volgt op de EU-uitbreiding, de nadrukkelijke aandacht van DNB.

Belangrijk hierbij is dat hoewel de kandidaatlidstaten zich verplicht hebben de euro in te voeren, ze dit niet meteen na toetreding tot de EU kunnen doen. Om de euro in te kunnen voeren moeten zij voldoen aan de criteria die zijn vastgelegd in het Verdrag van Maastricht, en voorwaarden stellen aan de houdbaarheid van de overheidsfinanciën, de wisselkoers, de rente en de inflatie in een land. Deze criteria zorgen ervoor dat de landen in de Economisch en Monetaire Unie (EMU) economisch niet te veel van elkaar verschillen, zodat ze baat hebben bij een gezamenlijk monetair beleid. Op z'n vroegst zouden de nieuwe lidstaten in 2006 aan de Maastrichtcriteria kunnen voldoen, omdat ze twee jaar moeten deelnemen aan het Europese wisselkoersmechanisme (ERM-II) zonder devaluatie.

Hoewel bijna alle kandidaatlidstaten hebben aangegeven zo snel mogelijk de euro in te willen voeren, zal het voor de meesten zeer lastig zijn om in 2006 te voldoen aan alle Maastrichtcriteria. In de meeste kandidaatlidstaten is de inflatie en het begrotingstekort aanmerkelijk hoger dan in het eurogebied, waardoor kwalificatie voor de Maastrichtcriteria een ambitieus begrotings- en monetair beleid vergt. De ambities van de kandidaatlidstaten lijken niet in alle gevallen realistisch te zijn, al zal de tijd dat moeten leren.

Daarnaast is de vraag of het verstandig is de euro in te voeren, zolang het economische hervormingsproces nog niet is voltooid. Verslechtingen van de concurrentiepositie kunnen dan niet meer worden opgevangen door aanpassing van de wisselkoers, terwijl dat wel mogelijk is als de nieuwe lidstaten langer dan twee jaar deelnemen aan het ERM-II. Wat de kandidaatlidstaten in elk geval niet moeten doen is het uitstellen van economische hervormingen om aan de Maastrichtcriteria te vol-

doen. Ze kunnen dan mogelijk wel de euro invoeren, maar betalen een prijs in de vorm van lagere economische groei in de toekomst. De historische beslissing over de EU-uitbreiding is een stap voorwaarts in het Europese integratieproces, maar de finish is hiermee nog niet bereikt. ●

Marien Ferdinandusse

Technische assistentie, DNB levert kennis aan toetredende landen

Om toetredende landen bekend te maken met de gemeenschappelijk verworven Europese regelgeving, de *Acquis Communautaire*, vindt er kennisoverdracht, zogenoemde technische assistentie, plaats. Deze assistentie wordt verleend op het gebied van onder andere landbouw, justitie, verkeer, binnenlandse zaken, maar ook op financieel gebied en bij centraal bankieren.

DNB levert deze assistentie in eerste instantie aan de landen die Nederland in de IMF/Wereldbankkiesgroep vertegenwoordigt. In de kiesgroep zitten voornamelijk voormalige Oostbloklanden, zoals Bulgarije en Roemenië, die naar verwachting in 2007 toetreden, maar ook Cyprus, dat al in 2004 deel zal uitmaken van de EU.

DNB verstrekt technische assistentie in meerdere vormen. In de eerste plaats is er multilaterale samenwerking, veelal onder leiding van de Europese Commissie of het IMF. Zo vindt op dit moment onder het EU-Twinning programma een intensieve samenwerking plaats tussen de Banque de France en DNB ten behoeve van de centrale bank van Bulgarije. Ook gaat DNB bilaterale samenwerkingen aan, waarbij bijvoorbeeld ten behoeve van de centrale bank van Oekraïne een technische assistentieprogramma is opgezet. Dit komt erop neer dat op verschillende vakgebieden één of meerdere expert-visits naar Amsterdam of naar de hulpontvangende landen worden afgelegd om van elkaar te leren en hulp te bieden bij aanpassingen.

Naast deze vormen van samenwerking houdt DNB jaarlijks een aantal studiebijeenkomsten waarvoor de

kiesgroepen, maar ook nieuwe toetreders van de EU en landen waarmee Nederland historische banden heeft, worden uitgenodigd. Dit internationaal seminarprogramma heeft naast kennisoverdracht ook tot doel om banden met collega's te versterken. De onderwerpen komen tot stand door inventarisatie waaraan de landen in ontwikkeling behoefte hebben. Naast de jaarlijkse (belangrijke) centrale bankthema's (die al eerder aan bod kwamen), is aan het seminarprogramma voor 2003 als actueel onderwerp de Nederlandse ervaring met de nieuwe directe rapportages van de betalingsbalans toegevoegd.

'Naast de presentatie van de meest recente ontwikkelingen in Nederland en de kennis die DNB heeft opgedaan, biedt de inhoud van de seminars ook de mogelijkheid tot discussie. Juist de wisselwerking tussen de verschillende deelnemers is belangrijk', licht Bob Spinhoven, DNB coördinator Technische assistentie toe. De belangstelling voor deze seminars is enorm toegenomen. 'Wij zijn begonnen met seminars voor de kiesgroep maar er is meer en meer belangstelling van de overige Midden- en Oost-Europese landen en ook van verder weg.' Opvallend is dat het kennisniveau zo omhoog is gegaan. 'Tot voor kort werden veel seminars nog in het Russisch vertaald, de kennis van het Engels is nu zo ver gevorderd dat Engels de voertaal is. Ook zien we steeds jongere en beter opgeleide deelnemers en niet onbelangrijk, het aantal vrouwen neemt toe.'

J.A.

Het Paleis, de Bank en de stad

Op 7 september 1859 ging de eerste van 2000 palen van het Paleis voor Volksvlijt de grond in. In navolging van het Crystal Palace in Londen wilde ook Amsterdam een glas- en ijzerpaleis dat liet zien wat industrie, landbouw en koophandel in Nederland te bieden hadden. Onder de toekijkers waren niet alleen Samuel Sarphati en een handvol Oranjes, maar ook Hendrik Croockewit, president van DNB. Met de paal verdween een in lood geborgen aandenkingsoorkonde de drassige diepte in. Honderd jaar later kwam de koker weer te voorschijn. Bij het heien van opnieuw een eerste paal. Het Paleis was in 1929 in vlammen opgegaan en op de vrijgekomen plek kwam het nieuwe gebouw van DNB te staan. Maar het Frederiksplein was niet het enige dat Bank en Paleis deelden.

Het Paleis voor Volksvlijt was droom én daad van de Amsterdamse arts Samuel Sarphati. In 1851 bracht hij een bezoek aan de Wereldtentoonstelling, gehouden in het Londense Crystal Palace. Dit enorme gebouw, opgetrokken uit glas en ijzer was een ode aan de industriële revolutie die van Engeland een wereldrijk had gemaakt. Onder de indruk kwam Sarphati terug in Amsterdam. ‘De Tentoonstelling heeft bewezen’, overdacht hij, ‘hoe ondenkbaar veel de mensch vermag en hoe ontelbaar de bronnen zijn van arbeid en gewin.

Maar tevens heeft zij doen inzien, hoever wij Nederlanders bij de meeste volkeren der beschaafde wereld nog ten achter staan’. Amsterdam in die dagen was geen schim van de stad die in de 17e eeuw de stapelmarkt en in de 18e eeuw het financiële centrum van Europa herbergde. De eens zo machtige Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) en Amsterdamse Wisselbank waren roemloos ten onder gegaan, de haven stilgevalen en het geroezemoes in en rond de beurzen verstomd. De 17e eeuwse grachtengordel huisvestte weliswaar nog steeds de gegoede burgerij maar het merendeel van de Amsterdammers woonde in vervallen huizen, in krotten in sloppen en stegen, of in bedompte kelderwoningen. Rond 1850 leefde ruim twintig procent van de circa 225.000 inwoners van de bedeling. Amsterdam oogde vies en verwaarloosd en had de uitstraling van een doorsnee provinciestad.

‘Het strekt tot roem van Nederland’

Maar er hing verandering in de lucht. Door het inzetten van stoomkracht kwam ook in Nederland de industrialisatie op gang. Heel langzaam, maar toch. Een – kleine – rol daarin speelde DNB. Die was in 1814 opgericht door koning Willem I om de achtergebleven Nederlandse economie weer op de been te helpen door het verlenen van krediet aan bedrijven en particulieren. Willem I was, na het vertrek van de Fransen in 1813 door de grootmachten tot koning der Nederlanden uitgeroepen. Een deel van zijn langdurige ballingschap had hij in Engeland doorgebracht. Wat hij daar aan ondernemerszin en industriële ontwikkeling had gezien, wilde hij ook in Nederland totstandbrengen. DNB was

overigens niet alleen kredietinstelling, maar ook, vanwege de uitgifte van bankbiljetten, circulatiebank. De eerste jaren van DNB verliepen moeizaam. De bankbiljetten vonden nauwelijks ingang in het betalingsverkeer. Hoewel DNB bedoeld was als nationale bank, reikte haar arm nauwelijks verder dan de muren van Amsterdam. Dat het in die periode vooral een hoofdstedelijke instelling was, werd nog eens versterkt door het gegeven dat de aandeelhouders vooral onder de leden van het Amsterdamse patriciaat te vinden waren. Geen wonder dat Sarphati ook de president van DNB, Herman Croockewit, benaderde met het verzoek hem te helpen een gebouw naar het voorbeeld van het Crystal Palace neer te zetten en Amsterdam op te stoten in de vaart der volkeren.

Croockewits toetreden tot de Raad van Toezicht van de *Vereniging voor Volksvlijt* paste in de traditie van de Amsterdamse regentenfamilies om de stad op een breed terrein te dienen. De historicus Jan Bank, mede-auteur van de studie ‘1900. Hoogtij van burgerlijke cultuur’, wijst in dit verband op de ‘mercator sapiens’: de koopman die naast zijn dagelijkse beslommeringen actieve belangstelling toont voor kunst en cultuur, onderwijs, wetenschap en nijverheid, en particuliere initiatieven op dat gebied in tijden van economische groei ruimhartig ondersteunt. Voor de ontwikkeling van Amsterdam is het mecenaat van grote betekenis geweest.

In deze geest werd Croockewit, telg van een familie van suikerraffinadeurs, in 1857 medeverantwoordelijk voor de keuze van Cornelis Outshoorn als architect van het Paleis voor Volksvlijt, en adviseerde hij een lening uit te schrijven

om aan het benodigde kapitaal van 1 miljoen gulden te komen. Dat ook DNB haar kantoor aan de Oude Turfmarkt voor de intekening openstelde, sprak vanzelf. De Amsterdammers ondersteunden het project in groten getale, maar ook Croockewit zelf. Binnen drie dagen was de lening voltekend. Outshoorns ontwerp, toepasselijk getiteld 'Het strekt tot roem van Nederland', en uiteraard gebouwd door ondernemers van eigen bodem, werd op 16 augustus 1864 feestelijk geopend. De gasten vergaapten zich aan een sprookjesachtig, overdadig versierd gebouw, bekroond met een glazen koepel van 37 m hoog, omgeven door lommerrijke tuinen en plantsoenen.

'Openbare vermakelijkheden'

Croockewit heeft de opening niet meegemaakt. Hij was een jaar eerder overleden. W.C. Mees volgde hem op als president van DNB en nam ook zijn functie van toezichthouder op het Paleis voor Volksvlijt over. Twintig jaar lang heeft

Mees zich ingezet voor het gebouw dat als geen ander de 19e eeuwse renaissance van Amsterdam en het vooruitgangsgeloof van het *fin de siècle* zou symboliseren.

Gelijktijdig met de bouw van het Paleis begon de industrialisatie vaart te krijgen. De infrastructuur was al verbeterd door de aanleg van een nationaal spoornet en de uitbreiding van het wegen- en waternet. Brievenpost en telegrafie zorgden voor een nog betere communicatie. De afschaffing van het Cultuurstelsel in Nederlands-Indië, dat land- en mijnbouw in een monopolistische greep van de overheid had gehouden, bevorderde het particuliere initiatief en bracht een stroom van activiteiten in Amsterdam op gang. De opbloei van de nationale economie stimuleerde de vraag naar krediet, en omgekeerd. Als kredietverlener verkeerde DNB in een sterke positie. Haar relatief grote voorraad edelmetaal stelde haar in staat in ruime mate aan de vraag naar geld te voldoen. Onder (de Rotterdammer!) Mees groeide DNB uit tot de nationale instel-

ling die Willem I voor ogen had gestaan, door in 1863 haar kredietfaciliteiten landelijk beschikbaar te stellen via een netwerk van bijkantoren in de provincie.

Het Paleis ondertussen was het toneel van een onafzienbare reeks nijverheids-tentoonstellingen en agrarische exposities, maar ook van opera-uitvoeringen, balletvoorstellingen, bokswedstrijden, (dames) worstelwedstrijden en Sinterklaasfeesten. Het huisvestte de eerste bioscoop van Amsterdam, was gastheer voor het Katholiek Congres voor sociale aangelegenheden en bood onderdak aan de kolossale luchtballon van de Franse luchtreiziger Nadar, die model stond voor de hoofdpersoon van Jules Vernes *De la Terre à la Lune* (1865). Het glazen paleis overtrof Sarphati's stoutste verwachtingen.

Uiterlijk en activiteiten gaven Amsterdam in één klap de gewenste grandeur en levendigheid. Het gold als één van de belangrijkste bezienswaardigheden van de stad. Goed voor een dagje uit, want er was altijd wel iets te doen.

Maar er zaten ook nadelen aan het Paleis. Had het werken met glas en ijzer, een noviteit in Nederland, de bouwers al de nodige hoofdpijn bezorgd, de exploitatie was evenmin zonder problemen. De binnentemperatuur was moeilijk af te stellen, 's zomers te warm, 's winters koud en tochtig. Het licht was al even moeilijk regelbaar, de akoestiek abominabel en de ruimte slecht in te delen. Helemaal waterdicht was het aanvankelijk ook al niet: het lassen van ijzer werd pas in 1889 uitgevonden.

Of Mees een frequent bezoeker van de activiteiten in het Paleis was, weten we niet. Wel weten we dat hij een werkpaard was, die zijn studeerkamer zelden verliet. Althans, dat schrijft zijn collega Quack in zijn *Herinneringen*. Hij zal er in ieder geval regelmatig in functie, dat wil zeggen als Bankpresident, zijn geweest. Bijvoorbeeld in 1876 toen hij aanzat aan een banket ter gelegenheid van de opening van het Noordzeekanaal. Hij had overigens goed zicht op wat zich in het Paleis afspeelde. Vanaf

1866 woonde hij aan het Westeinde, dat pas was aangelegd en door de Amsterdammers zonder schroom met de chique Parijse *Rue de Rivoli* werd vergeleken. Door tegenover het Paleis neer te strijken, trotseerde Mees een instructie uit 1864 die de directie verplichtte in de 'onmiddellijke nabijheid' van DNB te wonen. Het Westeinde lag toentertijd aan de rand van de stad. Op de drassige landerijen zouden niet veel later de smalle straten van de Pijp worden aangelegd, de wijk die het uit alle windstreken aanzwellende arbeidsleger van de stad moest huisvesten. Er zal rond 1918 ongetwijfeld een aantal van de 469 medewerkers van DNB hebben gewoond.

'Rood-gele vuurtongen'

Nederland had in de jaren voor de Eerste Wereldoorlog een grote sprong vooruit gemaakt. De gestage industrialisatie was in de jaren 1890-1910 zodanig versneld dat sommige historici spreken

van een 'industriële revolutie van Hollandse signatuur'. In deze periode kwam ook het particuliere bankwezen tot volwassenheid. De functie van DNB veranderde. Haar traditionele klanten, waaronder veel bedrijven, verdwenen

**Sarphati's droom
eindigde in een
nachtmerrie van
vuur en water**

naar de particuliere banken die een breder dienstenpakket aanboden. Een nieuwe klantenkring vond DNB in de particuliere banken zelf waardoor zij een echte Bank der banken werd. In de paniek bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog maakte zij haar status als centrale bank waar door een run op de banken in de kiem te smoren. De vele banken die Amsterdam in de jaren na 1918 telde, maakte de stad weer een

Europees financieel centrum om rekening mee te houden.

Maar de jaren twintig eindigden triest. Een aantal banken raakte in de problemen en het Paleis ging in vlammen op. In het eerste geval schoot DNB te hulp. Als *lender of last resort* wist zij zo een uitslaande financiële crisis te voorkomen. In het tweede geval moest zij met de rest van Amsterdam machteloos toe zien hoe Sarphati's droom van glas en ijzer in een nachtmerrie van vuur en water eindigde.

De eerlijkheid gebiedt dat veel van het sprookjesachtige van het Paleis toen al verdwenen was. Financieel kreeg de directie de eindjes steeds moeilijker aan elkaar geknoopt – het onderhoud kostte handen vol geld – en in de laatste jaren van zijn bestaan was het Paleis in feite eigendom van één man die het naar eigen inzicht bestuurde. Bij alle kopzorgen over de uitbating deed het probleem van de brandveiligheid het gebouw uiteindelijk de das om. Uit de verhalen van (stok)oude Amsterdammers lijkt soms

wel of de spectaculaire brand van 1929, één van de grootste uit de geschiedenis van de stad, nog beter in het geheugen ligt dan het enigszins haveloze gebouw dat in de vuurzee verdween.

Toegegeven het nieuwe gebouw van de Nederlandsche Bank dat veertig jaar later op het Frederiksplein verrees, deed op geen enkele manier recht aan de herinnering aan het magnifieke Paleis voor Volksvlijt. Ook niet na de aanbouw van de glazen cylinder in de jaren negentig, hoewel het geheel toch heel feeëriek oogt bij een winterse ondergaande zon.

Bankpresident Wellink gaf onlangs te kennen er wel voor te voelen DNB in het door Wim T. Schippers te herbouwen glazen paleis onder te brengen. Omdat glas bij uitstek de transparantie symboliseert die een centrale bank anno 2002 wil uitstralen. De monetaire strategie, het beleid en de publieke verantwoording ervan, onderstreepte hij, dienen zo helder mogelijk te zijn en met ijzeren wil uit te voeren. Dit geldt te meer nu DNB samen met de andere centrale banken in

het eurogebied de verantwoording heeft voor een stabiele euro.

‘Dromen zijn bedrog’

Recent opperde een columnist van NRC Handelsblad de gedachte om de verwokkelde Nederlandse guldens, samen goed voor duizenden tonnen hoogwaardig metaal, te gebruiken voor de herbouw van het Paleis van Volksvlijt. Dat zou de band tussen Paleis, Bank en stad mooi weergeven. Het Paleis als een feniks uit de as verzezen. Een mooie droom.

Voor wie niet in sprookjes gelooft, heeft de Kunstcommissie van DNB een kleine tentoonstelling ingericht. Zodat de bezoekers kunnen zien hoe het was maar nooit meer wordt. ●

Corry van Renselaar

Informatie over de tentoonstelling ‘De Bank en het Paleis’ vindt u op pagina 31.

Bankgeheimen

‘Koester de mystiek’, dat advies gaf Paul Volcker, de voormalige voorzitter van het Amerikaanse stelsel van centrale banken, de Fed, ooit mee aan een aspirant-centrale bankier met ambities. Deze uitspraak is volgens de huidige inzichten niet langer monetair correct. Elke centrale bank heeft de mond nu juist vol van openheid. Daarvoor is niet alleen beleidsmatig veel te zeggen – het geven van tekst en uitleg over doel en middelen verhoogt de effectiviteit van het monetair beleid –, maar tegelijkertijd klopt de maatschappij nadrukkelijk op de deur. In ruil voor het verlenen van politieke onafhankelijkheid verlangt de samenleving op de hoogte te worden gehouden over de gang van zaken binnen de banken.

Demystificatie

Transparantie en *accountability* waren dan ook de meest gebezigde woorden tijdens een onlangs gehouden conferentie van communicatiedeskundigen van vijftien centrale banken. De bijeenkomst ‘Communications Challenges in Transparent Times’ was daarom een feest van herkenning. De verschillen in communicatiecultuur tussen de banken liggen niet zozeer in de uitgangspunten, maar veel meer in de middelen die worden ingezet. Zo publiceert de ene centrale bank de notulen van de beraadslagingen, terwijl bijvoorbeeld de Europese Centrale Bank rentebeslissingen toelicht tijdens de maandelijkse persconferentie.

De vraag is terecht of het de

centrale banken ook daadwerkelijk lukt om klare wijn te schenken. Met andere woorden: komen de boodschappen ook over? De doelgroep die van de banken veel creativiteit verlangt, is het grote publiek. In de praktijk van alle dag blijkt het niet zo eenvoudig te zijn om economische verbanden helder over het voetlicht te brengen. Een collega van een andere centrale bank uit het eurogebied kwam met het aansprekende voorbeeld van de in- en externe waarde van de euro. Ondanks alle verwoede pogingen tot uitleg, zo verzuchtte hij, bleek de boodschap dat de kracht van de euro niet moet worden afgemeten aan de koersontwikkeling ten opzichte van de dollar, maar aan de prijsontwikkeling binnen het eurogebied, maar niet tot het publiek door te dringen.

De strijd tegen dit ‘economisch analfabetisme’ kan niet vroeg genoeg beginnen, was de algemene teneur van de conferentie. Het is om die reden dat een groot aantal centrale banken nauwe contacten met het onderwijs hebben aangeknoopt. Zo werkt de Japanse centrale bank intensief samen met het ministerie van onderwijs om

Benno van der Zaag,
woordvoerder van de
Nederlandsche Bank

lesprogramma's samen te stellen. De Zweedse centrale bank geeft jaarlijks aan 300 leraren cursussen. Een ander voorbeeld zijn de wedstrijden tussen scholieren die de Britse centrale bank organiseert. ‘Everything you always wanted to ask about inflation but were afraid to ask’ is de naam van een brochure die de Britse scholier duidelijk moet maken dat economie ook vooral spannend is.

De Nederlandsche Bank neemt het onderwijs als doelgroep eveneens serieus. Ook wij werken samen met economieleraren en inmiddels is er een samenwerkingsverband gestart met een lerarenopleiding voor het samenstellen van lespakketten. Op onze website, die volgend voorjaar vernieuwd zal zijn, zal er voor de doelgroep Onderwijs het nodige te vinden zijn.

De mystiek rond de centrale banken is voor het publiek overigens nooit een beletsel voor vertrouwen gebleken. Uit een imago-onderzoek van een naburige centrale bank blijkt bijvoorbeeld dat het publiek veel vertrouwen in hun monetaire autoriteiten heeft, maar eigenlijk niet goed kan aangeven waarom. Want wat die centrale bank precies doet, is voor velen een te lastige vraag. Maar dit betekent niet dat het vertrouwen afneemt, naarmate de kennis over de centrale bank toeneemt. Dat was althans de geruststellende uitkomst van een vorig jaar gehouden imago-onderzoek van DNB. Integendeel, waardering en vertrouwen nemen rechtevenredig toe met de kennis van de kerntaken van de Nederlandsche Bank. Dus ook hier geldt dat demystificatie zich uitbetaalt.

'Globalisering is goed, maar moet wel met beleid gebeuren'

Tamim Bayoumi (IMF) spreekt op DNB globalisering conferentie

Sinds de jaren zestig weten we, dankzij marketinggoeroe Marshall McLuhan, dat de wereld een dorp is. De afgelopen decennia is de aardbol ook in economisch opzicht steeds kleiner geworden. Het is het gevolg van globalisering. In november organiseerde de Afdeling Wetenschappelijk onderzoek van DNB een conferentie over dit verschijnsel. Een van de sprekers was Tamim Bayoumi, senior economist bij het *Research Department* van het Internationaal Monetair Fonds (IMF). *DNB Magazine* sprak met hem.

Hij woont en werkt al jaren in de Verenigde Staten. Maar een onvervalst Brits accent verraadt zijn afkomst. Tamim Bayoumi (43) groeide op in Engeland, studeerde economie in Cambridge en vertrok medio jaren tachtig naar Californië waar hij zijn opleiding vervolgde aan de universiteit van Stanford. 'Na Stanford ben ik direct naar het Internationaal Monetair Fonds (IMF) in Washington gegaan, waar ik nu zo'n veertien jaar werk.' Bayoumi kijkt even bedenkelijk. 'Veertien jaar alweer?'

Lange tijd was hij hoofd van de *World Economic Studies Division* en verantwoordelijk voor de totstandkoming van de *World Economic Outlook*. In dit tweejaarlijkse onderzoeksrapport neemt het IMF de temperatuur van de wereldeconomie. De jongste editie verscheen afgelopen oktober. Voor Bayoumi was dat voorlopig de laatste *Outlook* waarbij hij direct betrokken was. Sinds kort is hij senior onderzoeker bij het *Research Department* van het IMF.

Verschillende perspectieven

Afgelopen november was Bayoumi een van de sprekers op de conferentie 'Global linkages and economic performance', georganiseerd door de Afdeling Wetenschappelijk onderzoek van DNB. Globalisering dus, een onderwerp dat niet alleen economische relevantie heeft, maar in toenemende mate ook maatschappelijke. De week voor de conferentie bracht een betoging tegen onder meer globalisering in Florence 450.000 mensen op de been. Ditmaal verliep de demonstratie vreedzaam. Maar eerdere ervaringen leren dat globalisering een thema is dat heftige sentimenten kan losmaken. Het lijkt dan ook goed eerst vast te stellen wat onder 'globalisering' precies moet worden verstaan. 'Globalisering wil zeggen dat met name handel en financiële markten wereldwijd in toenemende mate geïntegreerd raken', zegt Bayoumi. 'Belangrijk is te onderkennen dat globalisering verschillende betekenissen heeft voor de geïndustrialiseerde

wereld enerzijds, en ontwikkelingslanden en opkomende markten anderzijds. Voor de Westerse wereld betekent globalisering vooral het opengaan en verbonden raken van financiële markten. Voor ontwikkelingslanden en opkomende markten heeft globalisering vooral betrekking op liberalisering van de handel. Al verschilt de mate van liberalisering van land tot land en van regio tot regio.’

Efficiëntere markten

Bayoumi trekt graag historische parallellen. Zo wijst hij erop dat globalisering eeuwenoud is. Pratend vanuit een hotel in hartje Amsterdam is één blik uit het raam voldoende om te zien wat globalisering in de 16e en 17e eeuw voor Nederland heeft betekend. Economische integratie vond ook plaats in de jaren van 1870 tot 1914. ‘Dit globaliseringsproces werd vooral aangedreven door technologische ontwikkelingen, onder meer op het gebied van transport’, stelt Bayoumi. ‘Tussen de twee wereldoorlogen kwam de economische integratie tot stilstand. De huidige globaliseringsgolf begon na 1945 en hangt vooral samen met de liberalisatie van handel en financiële markten.’

Bayoumi zelf houdt zich in hoofdzaak bezig met de gevolgen van globalisering voor de geïndustrialiseerde wereld. ‘De laatste decennia hebben Westerse landen hun interne markten gedereguleerd. Belangrijker is misschien nog wel dat allerlei barrières zijn opgeheven. Vergeet niet dat landen als Frankrijk en Italië nog tot eind jaren tachtig een grote controle hielden over hun in- en uitgaande kapitaalstromen en ook handelsbeperkingen kenden.’

‘Globalisering heeft veel positieve effecten voor de Westerse wereld’, stelt Bayoumi. Met de integratie zijn financiële markten efficiënter geworden en nieuwe producten ontwikkeld waardoor effectenportefeuilles beter gespreid kunnen worden. Ook wordt het makkelijker om kapitaal aan te trekken. ‘Daarnaast zie je dat in bepaalde regio’s nieuwe, gespecialiseerde bedrijfstakken zijn ontstaan, zoals de ICT-industrie in Ierland en Finland. In het algemeen kun je vaststellen dat economieën het meest profiteren van globalisering als zij zowel handel als kapitaalmarkt liberaliseren en openstellen. De som is groter dan de delen. Dit effect zie je bijvoorbeeld in Zuidoost-Azië, dat in 1960 nog een van de armste regio’s van de wereld was. Latijns-Amerika aan de andere kant heeft zich heel erg opengesteld voor kapitaal, maar bleef daarbij de eigen handel veel meer beschermen. Toen er problemen ontstonden met het afbetalen van leningen, raakte men in een meer structurele crisis dan Azië. Aziatische landen konden uit hun internationale handel veel meer inkomsten genereren dan landen in Latijns-Amerika.’

Keerzijden

Bayoumi: ‘Globalisering heeft ook keerzijden. Ik denk bijvoorbeeld aan de gigantische schuldenlast die de Verenigde Staten heeft kunnen opbouwen mede dankzij de mondiale liberalisering van de kapitaalmarkt. Maar ook de omvang van de ICT-zeepbel van eind jaren negentig valt deels toe te schrijven aan globalisering. Doordat financiële markten meer en meer geïntegreerd raken, was er wereldwijd veel kapitaal beschikbaar. De *ICT-bubble* werd tot ongekende proporties opgeblazen. Toen de zeepbel werd doorgepikt, waren ook de gevolgen wereldwijd voelbaar. Nu zijn dit soort beursypes niet uniek. Wel uniek is de mondiale omvang en impact. Toen in de jaren twintig de aandelen van elektriciteitsbedrijven omhoog schoten op de Amerikaanse beurs – net zo’n zeepbel als de recente ICT-hype – bleef de onvermijdelijke crash vooral een Amerikaanse aangelegenheid.’

Ook voor onderontwikkelde landen heeft de liberalisatie van kapitaalmarkten positieve en negatieve gevolgen. 'Aan de ene kant kunnen minder ontwikkelde regio's makkelijker geld lenen en wordt er meer geïnvesteerd in hun economieën. Dit vertaalt zich in meer groei', stelt Bayoumi. 'Aan de andere kant neemt het risico op financiële instabiliteit toe. Dat gebeurt bijvoorbeeld als opkomende economieën meer geld lenen dan goed is. De afgelopen jaren hebben Azië en Argentinië ervaren tot welke problemen dat kan leiden. Overigens is er niets nieuws onder de zon. Ook in de 19e eeuw ontstonden er financiële crises toen opkomende markten – in die tijd waren dat bijvoorbeeld Latijns-Amerika en Australië – toegang kregen tot Westerse kapitaalmarkten.'

Vermogenseffecten

De laatste jaren houdt Bayoumi zich vooral bezig met de integratie van financiële systemen. De gevolgen voor huishoudens hebben zijn speciale interesse. Bayoumi: 'Financiële markten correleren in toenemende mate. Beurzen lopen wereldwijd veel meer synchronisch dan tien jaar geleden. In veel landen ging de beurs eind jaren negentig scherp omhoog.' Met een wrange glimlach: 'Ook de koersdalingen sinds maart 2000 verlopen redelijk synchronisch'. Huizenprijzen correleren eveneens in toenemende mate. Dit komt omdat de lange termijnrente, die bepalend is voor de ontwikkeling van die markt, internationaal meer gelijk loopt dan vroeger. Huizenprijzen en aandelenbezit zijn belangrijke vermogensbestanddelen van huishoudens. Bepaalde vroeger vooral het inkomen de mate van consumptie, tegenwoordig speelt ook het vermogen daarbij een grote rol. In een recente studie deed Bayoumi nader onderzoek naar deze ontwikkeling. 'Het blijkt dat huizenbezit en aandelenbezit niet dezelfde

invloed hebben op de consumptieve uitgaven van huishoudens. Huizenbezit heeft een groter effect. Deels komt dit omdat beleggingen sterk kunnen fluctueren. Consumenten die beleggen hebben hierdoor een minder scherp beeld van de omvang van hun vermogen. Maar het bezit van effecten is in de jaren negentig wel belangrijker geworden voor het uitgavenpatroon. Vooral in meer marktgeoriënteerde financiële stelsels, zoals de Verenigde Staten, had dit impact op de consumptie. Toen beurskoersen sterk stegen gingen huishoudens, die belegd hadden in aandelen, meer uitgeven en minder sparen. De effecten op de consumptieve bestedingen blijken kleiner in bankgeoriënteerde financiële stelsels. Dit zijn economieën waar de rol van banken erg dominant is en consumenten van oudsher minder beleggen.'

Monetair beleid

Aandelen- en huizenbezit zijn dus in toenemende mate een drijvende kracht achter de consumptieve bestedingen. Wat gebeurt er dan als de beurzen kelderen, zoals sinds 2000 het geval is? Bayoumi: 'Het ligt voor de hand dat dit een negatief effect zal hebben op de uitgaven van consumenten. En daarmee ook op de economische groei. Dit effect zal groter zijn in een marktgeoriënteerd financieel stelsel, zoals Nederland. Al geldt dat stijgende huizenprijzen op dit effect weer een dempende werking kunnen hebben.'

Als aandelenbeurzen van invloed zijn op de mate van consumptie, dan is er ook een relatie met de prijsstabiliteit. Immers, een toename van de consumptie drijft normaal gesproken de prijzen op. Inflatie dus, een belangrijk onderwerp voor de Europese Centrale Bank (ECB). Zou de centrale bank zich nadrukkelijker moeten bezighouden met de ontwikkelingen op de internationale beurzen? Bayoumi: 'Centrale banken zijn hier

DNB conferentie 'Global linkages and economic performance'

Voor de vijfde keer organiseerde de Afdeling Wetenschappelijk onderzoek (Wo) van DNB afgelopen november haar jaarlijkse onderzoeksconferentie. Thema was ditmaal 'Global linkages and economic performance'. Van de negen sprekers waren er zeven afkomstig van buiten DNB. 'We hebben voor dit thema gekozen naar aanleiding van de neergang in de Amerikaanse economie', zegt Ad Stokman van DNB, samen met Wilko Bolt, Maria Demertzis, Jaqueline van Breugel (allen Wo) en Marja Kooijman (van de Afdeling Communicatie & informatie) organisator van de confe-

rentie. 'Aanvankelijk werd gedacht dat Europa redelijk buiten schot zou kunnen blijven. Een misvatting. De samenhang in economische achteruitgang is wereldwijd vrij groot gebleken. Die interdependentie hebben we tijdens deze conferentie centraal gesteld. Belangrijke vragen waren: hoe werkt deze internationale samenhang, welke invloed hebben de aandelenmarkten en de vele fusies en overnames op het proces van globalisering en wat zijn de gevolgen voor arbeidsmarkten en de synchronisatie van *business cycles*?'

huiverig voor, en dat begrijp ik wel. Het is immers heel moeilijk om te bepalen hoe terecht koerswinsten zijn. De beurs kan bijvoorbeeld omhoog gaan omdat er meer geproduceerd wordt. Koersstijgingen verhouden zich dan tot de onderliggende *fundamentals*. Daarnaast speelt hierbij nog een ander probleem. Aandelenbeurzen kunnen enorm volatiel zijn. Als de rente wordt verhoogd omdat huizen- en aandelenprijzen te hard stijgen, wat doe je dan als de koersen en prijzen weer dalen? Een klassiek voorbeeld in deze is Japan. De Japanse centrale bank

'Globalisering is in principe goed voor de hele wereld'

vond begin jaren negentig dat de aandelen- en huizenprijzen veel te hard waren gestegen en greep in. Men slaagde erin om de prijsontwikkeling te beheersen. Maar inmiddels zijn daar de aandelenprijzen en huizenprijzen enorm gedaald en is er deflatie. Kortom, dit is *tricky business*.'

Economische kwesties

Interessant aan globalisering vindt Bayoumi verder de effecten van grensoverschrijdende bedrijfsfusies. Wat betekenen deze voor het verbonden raken van economieën? 'Dat het Duitse Daimler de baas is over het Amerikaanse Chrysler houdt waarschijnlijk in dat Daimler reageert op ontwikkelingen in de Verenigde Staten en dat Chrysler reageert op de economische trend in Europa. Maar in welke mate? Dat is nog maar de vraag.' En welke effecten heeft globalisering op de prijzen van goederen en diensten? 'Duidelijk is dat het voor bedrijven moeilijker wordt om de juiste prijs en marge te bepalen. Dat komt omdat het economische speelveld groter is geworden. In plaats van twee concurrenten zijn er nu bijvoorbeeld acht. Feit is ook dat prijsverhogingen, door die toegenomen concurrentie, nauwelijks een optie zijn. Die ontwikkeling drijft Westerse bedrijven onder meer naar lagelonenregio's, zoals Oost-Europa, Azië en Mexico.'

Momenteel houdt Bayoumi zich vooral bezig met de wereldwijde ICT-revolutie. 'Bepaalde regio's hebben zich gespecialiseerd in deze industrie. Dit blijkt grote gevolgen te hebben voor hun economieën. Immers, als de prijs van computerchips blijft dalen, zoals de afgelopen jaren is gebeurd, dan levert de export van chips steeds minder op. Dit betekent dat dit land ofwel de productie moet opvoeren om dezelfde inkomsten te genereren, of dat er simpelweg minder kan worden geïmporteerd. Dat zijn hele interessante kwesties voor een econoom.'

Onomkeerbaar proces?

Tot slot nog even terug naar de discussie over globalisering. Tegenstanders stellen dat dit proces vooral uitpakt in het voordeel van de rijkere landen. Wat is Bayoumi's mening hierover? 'Het IMF vindt, ik dus ook, dat globalisering in principe goed is voor de hele wereld. Ook ontwikkelingslanden profiteren ervan. Een vrijere handel immers leidt ook voor hen tot meer groei. Maar net als voor elk veranderingsproces geldt voor globalisering dat het voorzichtig en met beleid dient te gebeuren. Ontwikkelingslanden kunnen niet zomaar functioneren in een totaal vrije economische omgeving. Daarvoor moeten mechanismen worden ontwikkeld, zodat de overgang naar een liberale economie kan worden gemaakt.'

Antiglobalisten keren zich tegen de mondiale eenwording. Dit roept de vraag op in hoeverre globalisering een omkeerbaar proces is. Bayoumi: 'De Britse econoom Keynes bekende ooit dat hij in 1912 dacht dat het economische systeem van Groot-Brittannië de wereldeconomie blijvend zou domineren. Twee jaar later was die realiteit totaal veranderd. In de jaren tot de Tweede Wereldoorlog zag Keynes een wereld die niet integreerde, maar waarin landen zich juist sterk binnen hun eigen grenzen terugtrokken. De geschiedenis leert dus dat internationale integratieprocessen wel degelijk tot stilstand kunnen komen. Echter, wij leven in een andere tijd dan Keynes. De huidige krachten achter de wereldwijde economische integratie zijn heel sterk. Met onder meer de komst van de euro maken jullie dat in Europa van heel dichtbij mee.' ●

Rutger Vahl

DNB directeur Jaap Koning (midden) neemt de Logistiek Prijs in ontvangst van mevrouw J.A. Tammenoms Bakker, directeur-generaal Goederenvervoer van het Ministerie van Verkeer en Waterstaat. Links: Professor dr. H.B. Roos, voorzitter Jury Nederlandse Logistiek Prijs van de vereniging Logistiek management

In de prijzen

DNB ontving op 14 november de bijzondere Nederlandse Logistiek Prijs 2002 voor de euro-omwisseling. De prijs werd uitgereikt door de vereniging Logistiek management, die eerder prijzen toekende aan gerenommeerde logistieke bedrijven zoals Wehkamp, Schuitema en Grolsch. DNB kwam door het eenmalige karakter van de euro-omwisseling in aanmerking voor een eervolle vermelding van de prijs. De officiële prijs ging dit jaar naar Van Gend en Loos.

De jury gaf aan dat zij onder de indruk was geraakt van de wijze waarop DNB haar taak – het zorgdragen voor de omwisseling naar de euro – heeft volbracht. De jury vond het verrassend dat DNB zonder grote uitbreiding van haar organisatie in staat was de grote pieken tijdens de omwisseling te beheersen. Daarmee gaf ze een groot compliment aan alle Bankmede-

werkers die zo hard hebben gewerkt tijdens de euro-omwisseling.

DNB-directeur Intern bedrijf Jaap Koning nam de prijs in ontvangst. Koning maakte in zijn dankwoord duidelijk dat hij blij was met de prijs. Het komt immers niet vaak voor dat een centrale bank in de prijzen valt. De prijs komt naar zijn mening eigenlijk een groot aantal organisaties en instellingen toe. Het logistiek succes, dat de invoering zeker was, was mede te danken aan de essentiële inbreng van de banken, politie en marchaussee, detailhandel, waardetransporteurs en het publiek. Zonder hen zou Nederland nooit Europees kampioen zijn geworden. ●

Peter Graafland

Anders dan bij politici, wordt de populariteit van centrale bankiers niet gemeten. Centrale bankiers zijn ook minder gevoelig voor wat het publiek over hen denkt. Anders dan bij politici, staat hun herverkiezing bij een dalende populariteit niet op het spel. Toch varieert ook de populariteit van centrale bankiers. Zo worden tegenwoordig de centrale bankiers onder vuur genomen die, in de ogen van de financiële markten, in de jaren negentig onvoldoende de rente hebben verhoogd. Hadden zij dit wel gedaan, dan was de forse correctie op de aandelenmarkten die we de afgelopen tijd hebben gezien wellicht niet nodig geweest, zo is de redenering.

Irrational exuberance

In hoeverre moeten centrale bankiers bij de bepaling van het rentebeleid rekening houden met ontwikkelingen op de aandelenmarkt? Het antwoord op die vraag is niet makkelijk.

Iedereen is het er over eens dat de ontwikkeling van aandelenkoersen geen expliciete doelstelling van het rentebeleid moet zijn. Hiervoor zijn twee belangrijke redenen. Een centrale bank moet in eerste instantie prijsstabiliteit handhaven. Dit is althans het mandaat van de Europese Centrale Bank (ECB). Ofschoon ontwikkelingen op de aandelenmarkt invloed hebben op de prijsontwikkeling, is het niet genoeg wanneer een centrale bank alleen naar de aandelenmarkten zou

kijken. In de tweede plaats is het bijzonder moeilijk om vast te stellen wat het 'juiste' niveau is van de aandelenkoersen. Dit hangt af van heel veel verschillende factoren. Niet in de laatste plaats factoren waar een centrale bank überhaupt nauwelijks invloed op kan uitoefenen.

Een centrale bank kan ontwikkelingen op de aandelenmarkten evenmin negeren. Forse koersbewegingen kunnen duiden op onderliggende ontwikkelingen in de economie, die weer een invloed kunnen hebben op de prijsontwikkeling. Grote fluctuaties van aandelenkoersen kunnen ook op zich effect hebben op de economische ontwikkeling, en daarmee uiteindelijk op de prijzen. Zo kan een forse daling van de koersen tot een daling van de consumptie leiden, waardoor de economische groei onder druk kan komen. Uiteindelijk zal de inflatie hierdoor dalen.

De ECB volgt de ontwikkelingen op de aandelenmarkten in ieder geval nauwgezet. De analyse hiervan is onderdeel van de zogenoemde 'tweede pijler' van

Olaf Sleijpen,
adviseur van de president van
de Europese Centrale Bank

het rentebeleid. Tot deze 'tweede pijler' behoren alle economische en financiële data die de ECB inzicht kunnen geven in de toekomstige prijsontwikkeling. (De 'eerste pijler' omvat de ontwikkeling van zogenoemde monetaire aggregaten, zoals de geldgroei en de kredietverlening.) Ontwikkelingen op de aandelenmarkten worden dus meegenomen in de bepaling van het rentebeleid.

De vraag blijft bestaan in hoeverre een centrale bank af en toe op een of andere manier ontwikkelingen op de aandelenmarkten publiek moet duiden. Zo bestempelde de voorzitter van de centrale bank van de VS de forse stijging van de aandelenkoersen in de jaren negentig in zijn land als 'irrational exuberance'. Naar mijn mening is het antwoord op deze vraag bevestigend. Ofschoon het praktisch onmogelijk is om het 'juiste' niveau van de aandelenkoersen vast te stellen, is het duidelijk dat grote koersschommelingen invloed kunnen hebben op de economie, en dus ook op inflatie. Centrale bankiers verkondigen ook openlijk hun mening over de loonontwikkeling of over het begrotingsbeleid, wanneer hiervoor aanleiding is; waarom dan niet over aandelenkoersen? De woorden van centrale bankiers kunnen een groot effect hebben op financiële markten, hoor ik u denken. Dat is waar. En hierin schuilt ook een zeker risico. Maar dit ontslaat centrale bankiers niet van hun verantwoordelijkheid; iets waartoe ze in het algemeen ook in staat zijn, juist omdat ze minder gevoelig zijn voor opiniepeilingen.

Een halve eeuw bankentoezicht

Een terugblik op vijftig jaar Wet toezicht kredietwezen

Dit jaar is het 50 jaar geleden dat de Wet toezicht kredietwezen (Wtk) van kracht werd. Die wet regelt het toezicht door DNB op de kredietinstellingen in Nederland. Ter gelegenheid van dit jubileum organiseerde de Afdeling Toezicht van DNB dit voorjaar een groot congres voor collega-toezichthouders uit binnen- en buitenland, vertegenwoordigers van de onder toezicht staande sectoren, wetenschappers en overige belangstellenden. Een korte impressie en een terugblik op 50 jaar Wtk.

Banking Supervision at the Crossroads

Het DNB-congres had de titel 'Banking Supervision at the Crossroads' en werd geopend door thesaurier-generaal Cees van Dijkhuizen. In zijn welkomstwoord ging Bankpresident Nout Wellink in op de veranderingen in de financiële sector en op de eisen die dit stelt aan de toezichthouders. Hij benadrukte twee trends: de internationalisering, die mogelijk is gemaakt door de liberalisering van het internationale kapitaalverkeer, en de vaging van de grenzen tussen typen financiële instellingen en hun producten. De titel van het congres, 'Banking Supervision at the Crossroads', verwees hiernaar, immers het gaat om *cross-border* en *cross-sector* ontwikkelingen. Beide trends maken convergentie van het toezicht, nationaal en internationaal, noodzakelijk, zo luidde Wellinks boodschap.

Het congres kende een aantal sprekers van topniveau. Zoals Bill McDonough, president van de New York Federal Reserve en voorzitter van het Bazels Comité; Jochen Sanio, de president van het nieuwe toezichthoudende instituut in Duitsland en Tom de Swaan, voorheen directeur toezicht van DNB maar inmiddels al weer een paar jaar lid van de Raad van Bestuur van

ABN AMRO. En natuurlijk niet te vergeten ECB-president Wim Duisenberg, die de dinnerspeech voor zijn rekening nam.

De sprekers keken vooral naar het heden en de toekomst, met bijdragen waarin de institutionele vormgeving van het toezicht, het nieuwe Bazelse kapitaalakkoord en de noodzaak tot convergentie van toezichtspraktijken centraal stonden. Maar de aanleiding voor het congres was een historische. Hoe ontstond de Wtk eigenlijk, en hoe verging het haar in de vijftig jaar van haar bestaan? Een terugblik.

Informeel toezicht

De Nederlandsche Bank werd in 1814 door Koning Willem I opgericht met als doel de door de Franse bezetting in het slop geraakte Nederlandse economie er bovenop te helpen. DNB was in die tijd een commerciële bank, zij het, gezien de toen al maatschappelijke missie, geen gewone. Aanvankelijk was ze de belangrijkste financieringsbron voor de opbloeiende economie. Langzaam werd die functie overgenomen door de opkomende commerciële banken. DNB zette toen de eerste stappen richting de functie van toezichthouder die ze pas later formeel zou krijgen, want ze beoordeelde de kredietwaardigheid van de banken die bij haar wilden lenen. Al had DNB officieel niet die taak, ze voelde zich verantwoordelijk voor een gezond bankwezen, vanuit de gedachte 'noblesse oblige'. Dit 'vaderlijk toezicht' kwam duidelijk naar voren toen verschillende banken in de jaren twintig in problemen kwamen. De banken hadden onvoldoende gediversificeerd en nagelaten hun kredietnemers behoorlijk te *screenen*. Toen de hoogconjunctuur omsloeg in een recessie kwam dat aan het licht. Ook speelde een gebrek aan integriteit van het management soms een rol. Dat gold vooral voor de kleine banken, maar zelfs bij de grote Rotterdamsche Bank Vereeniging (Robaver) werden malversaties ontdekt. DNB organiseerde samen met de Amsterdamse *captains of finance* een consortium dat aandelen Robaver opkocht in de hoop de koersval te stuiten en daarmee een *bank run* te voorkomen. Wellicht zullen sommigen hierin eerder een *old boys network* dan vaderlijk toezicht zien. Robaver werd gered, maar DNB hield niet alle belangrijke instellingen overeind. Zo ging de Amsterdamse bank Marx&Co failliet, nadat eerdere pogingen van DNB deze bank via liquiditeitssteun te redden waren mislukt.

Wtk 1952

In de periode voorafgaand aan de Tweede Wereldoorlog groeide het belang van de banken voor de Nederlandse economie. Dat gaf een impuls aan het parlementaire debat over de eventuele noodzaak van een sterkere greep van de overheid op het bankwezen. In het verlengde van het genoemde debat kwam ook de institutionele inbedding van DNB in de samenleving aan de orde, met de vraag of DNB genationaliseerd moest worden. De Tweede Wereldoorlog maakte aan deze discussie een voorlopig einde, maar in 1948 werd de staat alsnog de enige eigenaar van de aandelen van de Nederlandsche Bank.

De Bankwet van 1948 gaf de Nederlandsche Bank de formele taak van toezichthouder over de kredietinstellingen in Nederland, de Wet toezicht kredietwezen-1952 gaf hieraan handen en voeten. Die wet maakte onderscheid tussen het monetaire toezicht, gericht op ondersteuning van het monetaire beleid, bedrijfseconomisch toezicht (het latere prudentiële toezicht), gericht op het bewaken van de gezondheid van individuele instellingen, en het structuurtoezicht, gericht op het scheppen van de voorwaarden voor een gezonde structuur van de sector als geheel. Aanvankelijk twijfelde Den Haag of het toezicht een permanent karakter moest krijgen. De Wtk-1952 kreeg dan ook een beperkte geldigheidsduur. Maar in 1955 was men van de noodzaak van blijvend toezicht overtuigd, en in 1956 werd een herziene wet die daarin voorzorg aangenomen.

Inmiddels veranderde de financiële structuur in ons land. Dat geldt vooral voor de periode beginnend in 1960. De kredietverlening aan het bedrijfsleven nam enorm toe door de groei van de bedrijvensector. Maar ook de passiefkant van de bankbalans veranderde. Het loonzakje werd een relikwie, de girorekening gemeengoed. De technologische ontwikkeling van het betalingsverkeer en de stijgende welvaart van de bevolking leidden tot een explosie in de omvang van de bij banken aangehouden deposito's. De uitbreiding van de bancaire activiteiten ging gepaard met concentratie in het bankwezen. Door samen te gaan konden de banken voorzien in de vraag naar grootschalige kredieten door de industriële sector. Bovendien konden alleen grote instellingen de noodzakelijke hoge investeringen in nieuwe technologie opbrengen.

De verandering in het bankenlandschap bleef niet beperkt tot fusies. Er vond ook een uitbreiding van het scala aan bankactiviteiten plaats. Van oudsher konden banken al naar gelang hun specifieke activiteiten worden ingedeeld, in bijvoorbeeld commerciële banken, hypotheekbanken, spaarbanken, landbouwbanken. Tegen de jaren zeventig vervaagde dit onderscheid. De boerenleenbanken bijvoorbeeld, die zich altijd op de financiering van landbouwactiviteiten hadden gericht, begon-

nen hun bancaire activiteiten te diversificeren om nieuwe klanten te werven.

Er was in deze periode van stabiele groei toch een financieel schandaal. In 1966 raakte de bank Teixeira de Mattos in grote problemen. Deze kleine bank was al meerdere malen gewaarschuwd door DNB – naar achteraf bleek tevergeefs. Teixeira had tien zeer grote en een heleboel kleine rekeninghouders. Dat was op zichzelf al een wankel basis. Toen enkele grote depositohouders hun tegoed plotseling opnamen zat er niets anders op dan liqui-

datie. Omdat Teixeira een kleine bank was had het omvallen ervan geen ingrijpende gevolgen voor het financiële landschap in Nederland en het vertrouwen van het publiek in het bankwezen. Maar het debâcle zorgde voor veel commotie. Volgens sommigen had DNB de problemen moeten voorkomen. Men reali-

Een toezichthouder moet niet op de stoel van de bankier gaan zitten

seerde zich niet dat een toezichthouder niet op de stoel van de bankier moet gaan zitten, en dat een toezichthouder die banken ongeacht hun gedrag altijd redt juist roekeloos gedrag zou uitlokken. De gebeurtenissen vormden wel een impuls voor de latere aanpassing van de Wtk. Daarvoor waren in 1965 al de eerste voorbereidingen getroffen, maar het zou nog tot 1978 duren voordat er een nieuwe wet kwam.

Wtk 1978

Na een lange periode van voorbereiding werd in 1978 een nieuwe Wtk van kracht. De groei van het bankwezen, de belangrijker plaats ervan in de economie en de vervaging van het onderscheid tussen typen banken vereisten uitvoeriger bedrijfseconomisch toezicht. Dit kwam in de nieuwe wet duidelijk tot uitdrukking. Zo kreeg DNB meer controle-instrumenten. Ook werd de reik-

wijde van het toezicht vergroot door verruiming van de definitie van kredietinstelling. Zo stonden voortaan ook hypotheekbanken onder toezicht van DNB.

In twee opzichten weerspiegelde de nieuwe wet internationale ontwikkelingen. Ten eerste had DNB ter voorbereiding onderzoek gedaan naar de manier waarop het banktoezicht in andere Westerse landen was vormgegeven. In de tweede plaats werd voor het eerst internationale regelgeving verwerkt, namelijk de eerste EG-richtlijn over het banktoezicht.

De Wtk-1978 stelde eisen aan de deskundigheid en betrouwbaarheid van de bankleiding. Zo moest een bank, om een vergunning te krijgen, een dagelijkse leiding hebben bestaande uit tenminste twee personen, het zogenoemde vier-ogenprincipe. Iedere kredietinstelling moest haar jaarrekening vergezeld van een toelichting en goedkeuring door een registeraccountant binnen een bepaalde termijn bij DNB indienen. Ook was het begrip bank vanaf nu beschermd: alleen wie een DNB-vergunning had mocht zich zo noemen.

Ter verdere bescherming van de belangen van crediteuren introduceerde de Wtk-1978 een collectieve garantieregeling. Dit was een depositoverzekering die garandeerde dat rekeninghouders in het geval dat hun bank failliet zou gaan hun tegoeden tot een zeker maximum zouden terugkrijgen.

Ook de periode volgend op de Wtk-1978 kende een bankfaillissement. Als gevolg van een sterke stijging van de reële rente en een terugvallende economische groei stortte de markt voor (commercieel) onroerend-goed in. Banken met een aanzienlijke

portefeuille aan hypothecair krediet kwamen in moeilijkheden. In 1982 ging de Tilburgsche Hypotheekbank failliet. De verstrekking van achtergestelde leningen door drie andere hypotheekbanken in overleg met DNB konden deze deconfiture niet verhinderen. Nationale Nederlanden en Aegon kwamen eraan te pas om een faillissement van respectievelijk de Westland-Utrecht Hypotheekbank en de Friesch-Groningse Hypotheekbank, die ook in de problemen waren geraakt door de daling van de vastgoedprijzen, te voorkomen.

Bill McDonough, president van de New York Federal Reserve en Bankpresident Nout Welink op het DNB congres 'Banking Supervision at the Crossroads', voorjaar 2002

Recente ontwikkelingen

Het financiële landschap kenmerkt zich sinds het einde van de jaren tachtig door de twee trends die Bankpresident Wellink in de openingstoespraak van het congres signaleerde: internationalisering en vervaging van het onderscheid tussen typen financiële instellingen en producten. De veranderingen in het toezicht op de financiële sector volgden elkaar nu in snel tempo op en bleven niet beperkt tot veranderingen in de Wtk (zie onder Mijlpalen). In 1990 werd het verbod tot het gecombineerd uitoefenen van het bank- en verzekeringsbedrijf opgeheven. Dit maakte het ontstaan van financiële conglomeraten mogelijk. In een Protocol werden afspraken over het conglomeratentoezicht vastgelegd. Met de Wtk-1992 werd de nationale wetgeving aangepast aan de eisen van de gemeenschappelijke markt voor financiële dienstverlening in de EU. Een belangrijke ontwikkeling in de jaren negentig was ook de grotere rol van financiële integriteit en informatievoorziening aan het publiek in de discussie over het toezicht op de financiële sector. Dit weerspiegelde zich in de wet- en regelgeving. Tenslotte was er in 2002 de reorganisatie, die het prudentiële toezicht op de gehele financiële sector bij DNB en de Pensioen- en Verzekeringskamer (PVK) onderbracht en het

gedragstoezicht op de sector bij de Autoriteit Financiële Markten (AutoriteitFM).

Het vervagen van het onderscheid tussen bancaire en verzekeringsbedrijf en de internationale activiteiten van het bankwezen hebben geleid tot meer overleg en samenwerking, zowel binnen Nederland als met collega-toezichthouders uit het buitenland. Dat dit een voortgaand proces is blijkt wel uit het feit dat er sinds het Wtk-congres al weer nieuwe afspraken tussen de toezichthouders zijn gemaakt. Zo was er het convenant van september 2002 tussen DNB, PVK en AutoriteitFM, dat de samenwerking in het toezicht nader uitwerkt.

Bankpresident Wellink deed op het congres 'Banking Supervision at the Crossroads' een voorspelling. Hij zei ervan uit te gaan dat de Wtk haar honderdste verjaardag niet zal halen in verband met de snelle ontwikkelingen in de financiële sector. De toekomst zal het leren. ●

Henriëtte Prast

Nieuw wegdek, langere remweg?

De huidige conjuncturele neergang in ons land volgt tot nu toe een gewoon patroon. Wel bijzonder aan de huidige cyclus is de lange opgang van 6½ jaar. Ook is het structurele werkloosheidsniveau aanzienlijk gedaald. Mocht dat een blijvend fenomeen zijn, dan kan worden gesproken van een 'nieuw wegdek' op ons economische groeipad. Past hier dan ook de waarschuwing dat een nieuw wegdek leidt tot een langere remweg in de lonen en daarmee de inflatie? En wie zit tegenwoordig eigenlijk achter het inflatiestuur?

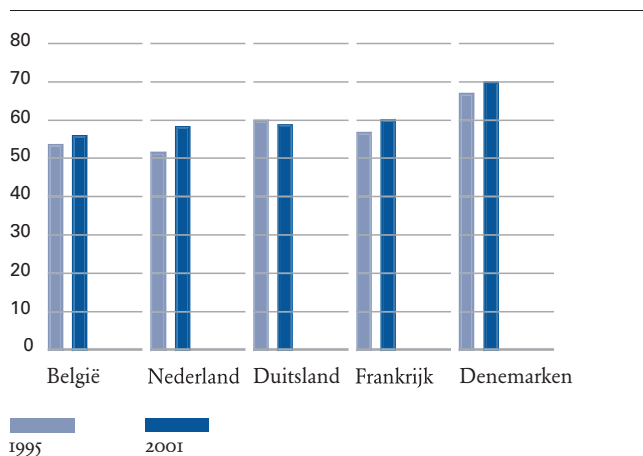
Sinds het begin van de EMU (1999) is het Nederlandse inflatiestuur meer en meer in handen gekomen van de overheid en de sociale partners. Met het centraliseren van de monetaire beleidsbeslissing op Europees niveau is het monetaire beleid gericht op prijsstabiliteit in het hele eurogebied. De relevante grootte daarvoor is de gemiddelde inflatie in het eurogebied. In oktober bedraagt die 2,3%. Voor Nederland komt de inflatie volgens dezelfde definitie

gemeten uit op 3,6%, 1,3 procentpunt hoger dan in het eurogebied.

Dat positieve inflatieverschil is geen nieuwe situatie. Dat is al sinds 1997 zo. Om de 'verantwoordelijkheidsverdeling' tussen centrale bank, overheid en sociale partners eens scherp te stellen zou gezegd kunnen worden dat het Europees Stelsel van Centrale Banken (waar DNB een onderdeel van is) verantwoordelijk is voor de inflatie in het eurogebied. De

Arbeidsmarkt in brede zin

Netto participatiegraad in voltijdse eenheden, in procenten

Toelichting: aantal feitelijk bezette voltijdse banen (fte) als percentage van het aantal personen tussen 15 en 65 jaar.
Bron: Europese Commissie

overheid en sociale partners zijn dan verantwoordelijk te houden voor het inflatieverschil tussen ons land en het eurogebied. Bij de hoge inflatie van vorig jaar in ons land (5,1%) is dat verschil met het eurogebied opgelopen tot het dubbele van nu.

Dat grote verschil in inflatie reflecteerde de relatief krappe Nederlandse arbeidsmarkt en het effect van enkele overheidsmaatregelen zoals de BTW-verhoging. De werkelijkheid is natuurlijk complexer maar het antwoord op bovenstaande vraag wijst dus op meerdere verantwoordelijke 'inflatiestuurlers'. Dit is voor Nederland niet een geheel nieuwe situatie aangezien DNB voor 1999 al vaak heeft gesteld dat 'het monetaire beleid het niet alleen kan' en dat overheid en sociale partners een belangrijke rol hebben te spelen bij het streven naar prijsstabiliteit.

En dan het nieuwe wegdek. Tijdens de vorige neergang (begin jaren negentig) liep de werkloosheid op van 6,6% naar 8,7% van de beroepsbevolking. Sindsdien is de werkloosheid spectaculair gedaald naar 3,3% in 2001. Ook in de huidige laagconjunctuur is het perspectief op werk nog relatief gunstig: voor elke vacature zijn er gemiddeld maar 3 werkzoekenden (bij het vorige conjuncturele dieptepunt waren dat

er 13). Toch vertellen de mooie werkloosheidscijfers maar een deel van het verhaal. Kijkend naar wat genoemd kan worden de arbeidsmarkt in brede zin – aantal voltijdse banen per hoofd van de bevolking tussen de 15 en 65 jaar – is het succes van de Nederlandse arbeidsmarkt minder indrukwekkend (zie grafiek). De feitelijke participatie is in zes jaar flink toegenomen en in die zin is er zeker een nieuw wegdek. In vergelijking tot de ons omringende landen is dat wegdek vooralsnog echter niet beter: er is nog altijd een flinke potentiële arbeidsreserve. Denemarken laat zien dat een hoger participatieniveau mogelijk is.

Dit alles heeft tot gevolg dat de Nederlandse economie zich in een spreidstand bevindt: enerzijds een nog altijd krappe arbeidsmarkt met een hoge (gevoels)inflatie en anderzijds een stagnerende economische groei terwijl de potentiële arbeidsreserve in Nederland nog altijd groot is. Deze bijzondere situatie noopt tot een brede aanpak: naast maatregelen die de participatie bevorderen - zoals herziening van de WAO, het aantrekkelijker maken om te gaan werken en gerichte scholing - is ook een verantwoorde loonontwikkeling nodig ter bescherming van

(potentiële) laaggeschoolde werkgelegenheid. Op het moment van schrijven lijkt het erop dat sociale partners inderdaad gaan bijremmen. Aangezien met de duurzaamheid van het nieuwe wegdek nog geen ervaring is opgedaan, is dat een verstandige zet: de remweg zou weleens langer kunnen zijn geworden.

Ron Berndsen

De auteur is adjunct-afdelingsdirecteur Monetair en economisch beleid van de Nederlandsche Bank. Dit commentaar schrijft hij op persoonlijke titel.

De beheersing van het betalings- en effectenverkeer

Het belang van oversight

DNB heeft sinds twee jaar oversight als aparte kerntaak onderkend. Oversight is het toezicht op betaalsystemen en betaalproducten. De afgelopen twee jaar heeft de sectie Oversight van DNB vooral het betalingsverkeer tussen de banken en centrale banken, de betaalsystemen van Interpay en onze afwikkel-systemen voor effectentransacties onder de loep genomen. De komende tijd staan betaalproducten extra in de schijnwerpers.

Elke dag doen we 8 ½ miljoen girale binnenlandse betalingen. Onze financiële instellingen voegen daaraan nog eens miljoenen buitenlandse transacties toe. Wereldwijd geschieden zelfs miljarden geldtransacties per dag. Zo lieten de elf G10-landen in 2000 het onuitsprekelijke totaalbedrag van USD 1.491.364.000.000.000 rond de aarde vliegen. De gewone burger vertrouwt erop dat die ongreepbare geldmassa snel en veilig overal aankomt. Maar stel nu dat een belangrijke bank plots failliet gaat, of dat het hoofdkantoor van Interpay, de organisatie die onder meer alle Nederlandse pinpasbetalingen en overboekingen uitvoert, uitvalt door brand of een bom?

Onze betalingen groeiden de laatste decennia onstuitbaar in aantal en waarde, financiële instellingen en systemen raakten complexer, meer verweven en de laatste jaren ook meer gecentraliseerd. Bij een uitval van Interpay zouden salarissen, huren en hypotheeklen niet meer aankomen, boodschappengeld zou opraken, het vertrouwen van de consument in giraal betalingsverkeer zou dramatisch slinken en mogelijk zouden de financiële markten verstoord raken. Ziedaar de noodzaak tot de beperking van (de gevolgen van) financiële calamiteiten. De sectie Oversight van DNB houdt die risicobeperkende maatregelen scherp in het oog.

Waarom oversight?

Oversight is het toezicht op afwikkel-systemen, betaalsystemen en betaalproducten. Binnen DNB vormt deze toezichtstak sinds twee jaar een aparte sectie binnen de Afdeling Ontwikkeling betalingsverkeer. Met acht medewerkers duikt men aldaar in de afwikkel-systemen van het effectenverkeer (zowel clearing als settlement), betaalsystemen voor grote interbancaire betalingen (zoals het betalingssysteem TOP van DNB), systemen (vooral van Interpay) voor betalingen van consumenten en bedrijven en betaalproducten (zoals mobiel bankieren, pinpassen, chipknippen en niet oplaadbare geldkaarten).

De doelen daarvan zijn: de bevordering van een goede werking van het betalings- en effectenverkeer, de bevordering van de stabiliteit van het financiële stelsel en de handhaving van het

*De sectie Oversight van DNB v.l.n.r. Arnoud Vossen, Merlijn Hezemans, Marja Sterringa, Erus Schuurman, Raquel Cano Blazquez, Leon Strous en Ariena van Wageningen
(niet op de foto: Willem Huson)*

publieksvertrouwen in het betalings- en effectenverkeer, omschrijft de zojuist verschenen brochure 'Oversight op systemen in het betalings- en effectenverkeer'. 'Aan dit streven werd en wordt hard gewerkt, ook in internationaal verband', vertelt Arnoud Vossen, het hoofd van de sectie Oversight. Samen met zijn collega Leon Strous blikt hij terug op de activiteiten van de afgelopen twee jaar. Ook schetst het duo de toekomstplannen van Oversight, want er blijft veel te doen.

Extra aandacht voor Interpay

'Dit is een heel boeiend vak', zegt Leon Strous. Hij is als *senior IT auditor* de eerstverantwoordelijke voor het oversight op Interpay. Deze betalingsverwerkingsfabriek is het gezamenlijke eigendom van de banken en regelt vrijwel alle betalingen van consumenten en bedrijven, verwerkt elke betaalautomaat- en chipkaartbetaling, en is onder meer uitgever van Eurocard/Mastercard en de Chipknip. Het is Interpay dus gaden om bij de gekste calamiteiten feilloos te blijven draaien. Strous: 'De afgelopen twee jaar is het Oversight op Interpay geïntensiveerd. Naast operationele betrouwbaarheid en veiligheid beoordelen we ook onder meer de toegangscriteria voor deelnemers aan de systemen.'

Ook de terroristische aanslag op 11 september 2001 leidde tot extra aandacht voor Interpay. Vossen: 'Bekeken is via welke prak-

tische maatregelen en systeemeisen Interpay bij een ramp of aanslag probleemloos kan doordraaien.' Verder verminderden de financiële risico's voor de banken recent aanzienlijk doordat Interpay niet meer éénmaal daags met de aangesloten banken afrekent, maar veel vaker.

Een belangrijke gebeurtenis tot slot was de totstandkoming van het 'Toezichtskader Interpay'. Het gaat hierbij om een overeenkomst tussen Interpay en DNB waarbij Interpay zich vrijwillig onderwerpt aan door DNB opgestelde toezichtseisen. Die vrijwilligheid is vooralsnog noodzaak, want pas rond eind 2003 verwacht DNB wetgeving waarmee men oversightmaatregelen kan afdwingen. De huidige overeenkomst met Interpay noemt Strous bijzonder en typisch Nederlands. 'Zo'n toezichtskader voor een organisatie die betalingen van consumenten en bedrijven afwikkelt, heb ik buiten Nederland nog niet gezien. Het is een prettige en efficiënte werkwijze.'

Op naar één mondiale betaalmarkt

Ook afwikkelingsystemen voor effectentransacties vergden de afgelopen jaren veel aandacht van Oversight. De oorzaak was het samengaan van de Amsterdamse, Brusselse en Parijse effectenbeurzen in Euronext. Vossen: 'Veel werk is al verzet. De beursvloeren zijn grotendeels geïntegreerd en er zijn nieuwe organisaties voor de afwikkeling van effectentransacties. We doen overi-

gens meer dan systeemtechnische controles. De fusie verandert ook de verhouding met toezichhouders. Je moet dus afspraken maken, ook over de grenzen heen.’

Ook het betalingsverkeer tussen de banken en centrale banken vroeg extra aandacht vanaf 2000. De transacties tussen de banken en DNB verloopt via het betalingssysteem TOP, dat ter minimalisatie van risico’s elke transactie ogenblikkelijk ofwel *real time* verwerkt. TOP is weer onderdeel van het Europese betaalsysteem TARGET, dat de systemen van alle centrale banken in de Europese Unie en de Europese Centrale Bank (ECB) verbindt. Ook TARGET verwerkt transacties veiligheidshalve *real time*. Vossen: ‘Twee jaar geleden zijn wereldwijde standaarden geformuleerd om de risico’s van systemen als TOP en TARGET te minimaliseren. De beoordeling van TOP daarop is net afgerond.’ Omdat te verwachten valt dat er ooit één Europese of zelfs één mondiale betaalmarkt gaat ontstaan, wil de sectie Oversight, ter bevordering van betrouwbaarheid en veiligheid, alle betaalsystemen zo veel mogelijk laten aansluiten op internationale eisen. ‘Voor betaalsystemen voor grote interbancaire betalingen geldt dat al grotendeels. Bij systemen opgezet voor consumentenbetalingen is nu nog veel nationaal geregeld, maar het wordt duidelijk steeds internationaler.’

Extra aandacht voor betaalproducten

De komende periode mogen betaalproducten rekenen op extra aandacht van Oversight. Voorbeelden van betaalproducten zijn pinpassen, chipkaarten, acceptgiro’s, betaalopdrachten, telegiro’s, niet-oplaadbare betaalkaarten, incassomachtigingen en internet- en mobiel bankieren. Vossen: ‘Extra onderzoeken staan ten eerste in de planning omdat het onderzoek van het afwikkelingsysteem van Interpay inmiddels nagenoeg is afgerond, maar ook omdat de Tweede Kamer om onderzoek naar de veiligheid van het betalingsverkeer heeft gevraagd, mede gezien de aandacht voor betaalproducten in de media. Elk land vindt de veiligheid en betrouwbaarheid van betaalproducten belangrijk, maar Nederland loopt in de aandacht voor betaalproducten voorop op veel andere Europese landen.’ ●

Erica Verdegaal

De brochure ‘Oversight op systemen in het betalings- en effectenverkeer’ maakt duidelijk wat het belang van Oversight is, wat het is, wat het doet, en op welke manier en plaatst het in de juiste context. De brochure richt zich met name op professionals, werkzaam binnen of bekend met de financiële sector. De gratis brochure is aan te vragen via info@dnb.nl.

Risico’s die Oversight te lijf gaat

Via Oversight verkleint de Nederlandsche Bank de kans dat ons financiële stelsel, ons betalings- en effectenverkeer en het publieksvertrouwen daarin worden aangetast. Primair daarbij is het beheersen van systeemrisico’s. Systeemrisico is de kans dat een financieel probleem zich voortplant van een instelling die zijn verplichtingen niet nakomt naar andere instellingen. Zo’n domino-effect kan zich zelfs uitbreiden naar de reële economie. De belangrijkste onderliggende risico’s die Oversight daarbij te lijf gaat, zijn:

1. Hoofdsomrisico: de kans dat een instelling een afgesproken bedrag niet ontvangt, bijvoorbeeld omdat de tegenpartij ondertussen failliet is gegaan. Hoofdsomrisico valt te vermijden door het principe van ‘gelijk oversteken’ in te bouwen in een afwikkelingsysteem. Effecten worden dan bijvoorbeeld pas geleverd als de betaling absoluut zeker is.
2. (Effecten)settlementrisico: de kans dat effecten niet

op tijd worden geleverd. Dit risico valt te beperken door effecten te kunnen ‘huren’.

3. Liquiditeitsrisico: de kans dat geld niet op tijd binnenkomt. Dit risico valt te beperken door liquiditeitsbuffers beschikbaar te houden.
4. Juridisch risico: de kans dat problemen ontstaan doordat de rechten en plichten van de systeembeheerder of deelnemers niet duidelijk zijn (vastgelegd). Dit risico wordt bijvoorbeeld beperkt door betaalsystemen aan te wijzen als systemen waarvoor de ‘nuluur regeling’ bij faillissementen niet geldt. Dit houdt in dat overboekingsopdrachten op de dag van een faillissementsuitspraak niet meer kunnen worden teruggedraaid.
5. Operationeel risico: de kans dat door technisch falen van bijvoorbeeld computers of randapparatuur, of door onjuiste procedures de processen geen doorgang kunnen vinden.

De Bank en het Paleis, een gespannen relatie

De kunstcollectie van DNB bevat zeer divers werk. Kunstpodium belicht bijzondere stukken uit deze verzameling. Deze keer wordt een bijzondere tentoonstelling besproken.

De Bank naar de Zuid-as, het gebouw afbreken en het Paleis herbouwen', zo luidt het eenvoudige advies van kunstenaar Wim T. Schippers. Maar was het maar zo simpel. Ten eerste verplaats je DNB met haar zo diverse functies niet zomaar naar een andere locatie. Ten tweede zijn de totale kosten van nieuwbouw aan bijvoorbeeld de Zuid-as en de afbraak van het huidige Bankgebouw enorm. Bovendien hebben we het dan nog niet eens over de kosten van de herbouw van het Paleis voor Volksvlucht.

Een utopie? Voor Schippers en zijn mede-initiatiefnemers in ieder geval zeker niet. Vol goede moed en gesterkt door de opvatting dat ook niet elke Bankmedewerker veel waardering voor de creatie van architect Duintjer kan opbrengen, proberen zij de financiering voor hun project rond te krijgen.

De Kunstcommissie heeft het idee van Wim T. Schippers aangegrepen om een tentoonstelling te maken over de Bank en het Paleis. In de archieven van DNB ligt een schat aan informatie: oude foto's, posters en ingekleurde ansichten. En de kunstcollectie bevat een aantal schilderijen en tekeningen.

De tentoonstelling geeft, met maquettes van het Paleis en de Bank en documenten van het Gemeente-archief, een overzicht van 100 jaar over de ruimte aan het Frederiksplein. Uit al dit materiaal blijkt duidelijk dat DNB eigenlijk niet in de weg staat om het Paleis te herbouwen. DNB staat op de plaats van de tuin en de winkelgalerij die in 1883 werd gebouwd. Het Paleis zelf stond midden op het Frederiksplein. Na de brand in 1929, waarbij het Paleis volledig in as werd gelegd, bleef alleen de winkelgalerij behouden totdat ook deze zou verdwijnen in verband met de bouw van het Bankgebouw.

In deze bescheiden expositie is aan beeldhouwer Eric Claus de gelegenheid gegeven om zijn visie op het te herbouwen paleis te geven. Een gebouw van reusachtige aan elkaar geschakelde munten, alsof de bekende 'Knakenpaal' van André Volten in het parkje op het Frederiksplein is omgevallen, is het resultaat. Het is een ontwerp met de allure van het Guggenheim Museum in Bilbao. Een gewaagd gebouw

midden op het plein, maar met het Bankgebouw daarachter. Om ruimte aan de nieuwbouw te geven, wordt wel een deel van de ombouw van DNB opgeofferd, maar dat wordt ruimschoots gecompenseerd door de nieuwbouw. Wat dit oplevert? Een groot gebaar van deze tijd, met kantoorruimte voor DNB en ook concert- en toneelzalen. En bovenal een gebouw dat naar de toekomst is gericht. Een utopie? Misschien, maar als gedachte wel heel origineel.

De tentoonstelling 'De Bank en het Paleis' duurt tot 3 januari en is tijdens kantooruren op afspraak te bezichtigen in de Kunstruimte van de Nederlandsche Bank, Westeinde 1. Tel. 020 - 5243640 (legitimatie verplicht).

Alexander Strengers

Eric Claus, Schetsontwerp, 2002

Banken zien Basel II met vertrouwen tegemoet

DNB legt nieuwe Kapitaalakkoord voor aan Nederlandse banken

Onlangs informeerde DNB de Nederlandse banken over de wijze waarop het solvabiliteitstoezicht, de kapitaalsvereisten voor banken, in de toekomst zal worden ingevuld. Aanleiding hiervoor zijn de door het Bazels Comité – de banktoezichthouders van de belangrijkste industrielanden (de G10) – gepubliceerde voorstellen voor een herziening van het Kapitaalakkoord uit 1988. DNB was intensief betrokken bij het opstellen van deze voorstellen.

Om de essentie van het nieuwe Kapitaalakkoord (ofwel Basel II) te begrijpen, moet worden teruggegaan naar 1988 toen het eerste Kapitaalakkoord in Bazel werd gesloten. Aanleiding voor dit mondiale akkoord om buffers aan te leggen tegen eventuele stropen, waren zorgen over de stabiliteit van de financiële sector als gevolg van vastgoed- en valutacrisis. 'De centrale banken en toezichthouders besloten toen om binnen G10-verband twee belangrijke zaken ter hand te nemen,' zegt Maarten Gelderman van de sectie Strategie van het Directoraat Toezicht van de Nederlandsche Bank. 'In de eerste plaats om ervoor te zorgen dat individuele banken voldoende solvabel zijn en in de tweede plaats om ervoor te zorgen dat de wijze waarop dat gebeurt voor alle landen en banken gelijk is. Daar liggen twee redenen aan ten grondslag. Ten eerste het bevorderen van de stabiliteit; ten tweede het bevorderen van eerlijke concurrentieverhoudingen.'

Het akkoord is aangepast aan de eisen van deze tijd

'Het eerste Kapitaalakkoord was een vrij rudimentaire poging om deze zaken te bewerkstelligen', aldus Gelderman. Besloten werd dat banken voor elke gulden die ze uitlenen acht cent kapitaal aan dienen te houden. Uitzonderingen daarop vormen hypotheekleningen waarvoor vier cent als kapitaalbuffer geldt, overheidsleningen werden in het geheel vrijgesteld.

Basel I was een succesvol akkoord, het werd wereldwijd geïmplementeerd. 'De solvabiliteit van het bankwezen is erdoor verbeterd en zogenoemde *fly by night operators* (banken die met speculatieve oogmerken op de markt opereerden) zijn van het banktoneel verdwenen', aldus Gelderman.

Maar niet alles was goed geregeld in het eerste Kapitaalakkoord. Het akkoord voorzag niet in de opkomst van nieuwe financiële producten en er werd geen verschil gemaakt tussen ris-

Maarten Gelderman en Noud Gruijters van het Directoraat Toezicht

kante en minder riskante kredieten. ‘Ten onrechte,’ meent Gelderman. ‘Want een lening aan bijvoorbeeld Shell is toch een geheel andere dan een lening aan een jong internetbedrijf. Je praat in dat verband toch over verschillende kredietrisico’s. Het oude Kapitaalakkoord maakte dit onderscheid niet, voor iedere lening gold dezelfde kapitaalbuffer.’

Het nieuwe akkoord bepaalt op basis van externe en interne *ratings* hoeveel kapitaal banken moeten aanhouden voor hun leningen. Externe *ratings*, kwalificaties die worden aangeleverd door externe bureaus, geven aan hoe hoog de kredietwaardigheid van een tegenpartij is. Hoe hoger de kredietwaardigheid, des te lager het kapitaal dat door de bank voor een lening aangehouden hoeft te worden. Bij interne *ratings* gelden de eigen kwalificaties van de banken als norm. Om deze *ratings* te kunnen vaststellen, categoriseren banken hun debiteuren zelf naar kredietwaardigheid.

Risico’s

Basel II heeft geleerd van de manco’s van Basel I en het akkoord aangepast aan de eisen van deze tijd. Dat betekent dus dat de hoeveelheid kapitaal die een bank moet aanhouden nu sterker afhangt van de kredietwaardigheid van de tegenpartij. ‘Voor de minimale kapitaalbuffers wordt grofweg gekeken naar drie vormen van risico’s’, legt Gelderman uit. ‘Kredietrisico is veruit het grootste risico dat een bank loopt bij het verstrekken van een lening. Als de tegenpartij niet betaalt is het einde exercitie. Verder hebben banken te maken met marktrisico, zoals het risico verbonden aan aandelen- en wisselkoersbewegingen. Een derde vorm van risico is het operationele risico waarbij verliezen worden geleden als gevolg van bijvoorbeeld frauduleuze praktijken. De aandacht voor dit risico is de laatste jaren fors toegenomen.’

‘Het Nieuwe Kapitaalakkoord is gevoeliger voor verschillen in risico’s en sluit meer aan bij de interne risicobeheersingsmethoden en -technieken van banken zelf’, zegt Noud Gruijters van de sectie Beleid van het Directoraat Toezicht van DNB. ‘Banken

maken zelf immers al een inschatting van de kredietwaardigheid of kwaliteit van hun debiteuren en zijn zich dus goed bewust van verschillen in kredietrisico.’

‘Toch is er voor banken nog veel werk te verzetten voordat zij het nieuwe Bazelse Kapitaalakkoord kunnen implementeren’,

Het nieuwe akkoord is gevoeliger voor verschillen

meent Gruijters. ‘Want om de interne risico-inschattingen grondig te kunnen onderbouwen, dienen zij te investeren in de ontwikkeling van systemen. Ze moeten kunnen aantonen dat de kwaliteit van de systemen voor het maken van cijfermatige kwalificaties van hun debiteuren voldoende is en kunnen bewijzen dat de risico-inschatting adequaat is. Daartegenover staat dat banken ook gebaat zijn bij deze verplichting. Met name het risicomangement bij banken is er een voorstander van.’

Die bewijsvoering van een adequate risico-inschatting vormt een van de pilaren waarop het nieuwe Kapitaalakkoord is gehuisvest. Naast het stelsel van minimum kapitaaleisen introduceert het nieuwe akkoord de zogenoemde *supervisory review*. Dit betreft maatwerk waarbij een bank zelf een analyse maakt van haar specifieke risicoprofiel en de kapitaalbuffers die zij hier tegenover aanhoudt. De toezichthouder beoordeelt vervolgens de toereikendheid van de kapitaalbuffers en kan additionele kapitaaleisen, bovenop de minimumvereisten, aan risicovolle instellingen opleggen. Een laatste nieuw onderdeel van Basel II heeft betrekking op de transparantie. Banken worden verplicht om periodiek informatie over hun risicoprofiel en vermogenspositie te publiceren en worden daarmee blootgesteld aan het oordeel van marktpartijen daarover.

EU-regelgeving

Het onderhandelingsproces voorafgaand aan Basel II kende kritische momenten. ‘Het komen tot een wereldwijde afspraak voor solvabiliteitsregels voor banken is niet eenvoudig’, zegt Gruijters. ‘Er moet consensus worden bereikt over tal van praktische zaken. Er speelden daarnaast ook onderwerpen waarbij in de onder-

handelingen nationale belangen prevaleerden boven het belang om tot mondiale afspraken te komen. Het is dan de kunst om toch op één lijn te komen.’

De afspraken in Bazel tussen de G10-landen zullen nu in Brussel worden vertaald naar EU-regelgeving. Dat is geen gemakkelijke opgave omdat de Europese Commissie een richtlijn wil vastleggen die zowel van toepassing is op de grote internationale banken als op de kleine banken en effecteninstellingen. De Europese regelgeving zal het Bazelse kapitaalakkoord in de meeste opzichten volgen. In de vertaalslag naar de Europese markt probeert de Europese Commissie wel rekening te houden met de specifieke aspecten van het bankwezen in de verschillende EU-landen. ‘Complicerende factor daarbij is dat niet alle landen van de EU in Bazel zijn vertegenwoordigd. Desondanks ligt er nu een basis voor een richtlijn op EU-niveau’, zegt Gruijters. ‘De nog onderhanden ontwerpregelgeving voor de kapitaalsvereisten voor banken en effecteninstellingen in de EU is recent openbaar gemaakt op de website van de Europese Commissie.’

Aangezien het bankwezen graag een opvolger van het oude akkoord wil, mag worden verwacht dat het zich in de aankomende consultatierondes constructief zal opstellen. Er zullen ongetwijfeld in de marge nog wat punten worden aangepast, maar het grote raamwerk zal toch blijven bestaan. Als alles volgens plan verloopt kan het definitieve Bazelse Kapitaalakkoord oktober volgend jaar tegemoet worden gezien en de nieuwe Europese concept-richtlijn in voorjaar 2004. Het nieuwe kapitaalakkoord gaat in op 1 januari 2007. ●

Alexander Haje

Centralisatie valutaverkeer bevordert financiële stabiliteit

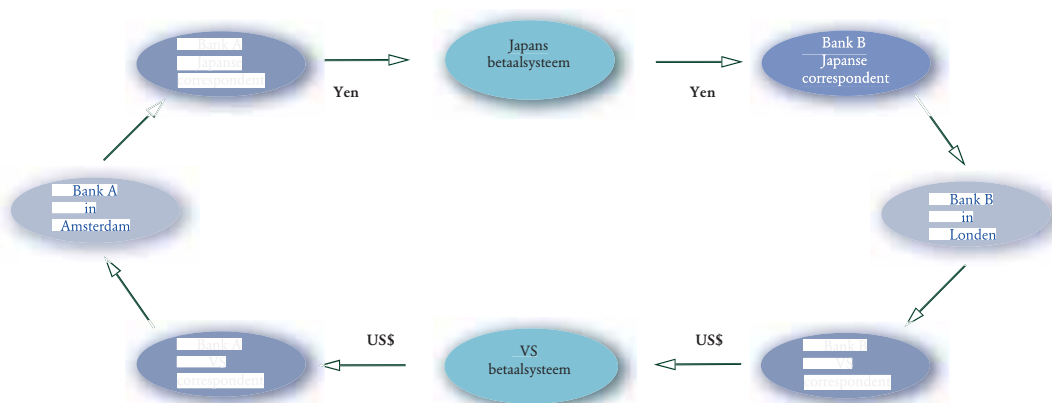
Valutatransacties veiliger na start CLS Bank

Met de voortschrijdende globalisering heeft de internationale valutahandel in de afgelopen decennia een enorme vlucht genomen. Dagelijks gaat hierin nu wereldwijd zo'n 1.200 miljard euro om. De afhandeling van deze transacties vond tot voor kort uitsluitend plaats op nationaal niveau, waarbij de betaalstromen in de afzonderlijke valuta's los van elkaar verliepen. Hierdoor bestonden in potentie aanzienlijke risico's voor de mondiale financiële stabiliteit. Door de oprichting van de Continuous Linked Settlement (CLS) Bank worden deze risico's beperkt.

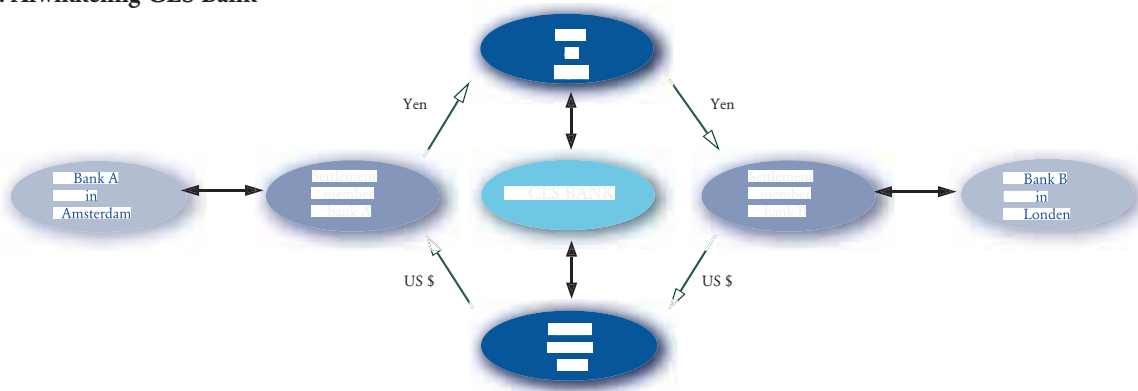
De wereld vóór CLS

Traditioneel bestaat de afwikkeling van een valutatransactie tussen banken uit twee aparte, ongecoördineerde, betaalstromen. De betaling en de levering van valuta's vinden gescheiden plaats op rekeningen van zogenoemde correspondentbanken in de landen waar deze valuta's worden uitgegeven. Een voorbeeld maakt dit duidelijk (zie figuur 1). Een Nederlandse bank A sluit een valutatransactie af met een Londense bank B, waarbij A dollars koopt van B in ruil voor Japanse yen. Zo'n transactie kan als volgt afgewikkeld worden. Bank A heeft een rekening in yen bij een bank (de correspondentbank) in Japan. Deze bank krijgt opdracht om het benodigde bedrag in yen over te boeken naar de rekening bij een andere Japanse bank, waar B haar yentegoe-den aanhoudt. Deze overboeking vindt plaats in het betaalsysteem van de Japanse centrale bank. Bank B op haar beurt geeft een opdracht aan haar correspondentbank in New York, om de tegenwaarde in dollars over te boeken naar de Amerikaanse correspondent van bank A. Deze betaling vindt plaats in een van de twee Amerikaanse systemen voor topgiraal betalingsverkeer, Fedwire of CHIPS. De betalingen in respectievelijk yen en dollar vinden dus gescheiden plaats in twee betaalcircuits. Voor zover banken eigen vestigingen in andere valutagebieden hebben, kunnen die worden ingeschakeld in plaats van de correspondentbanken; dat vermindert het aantal schakels maar het proces blijft in essentie hetzelfde.

Figuur 1: Afwikkeling in het oude systeem

Figuur 2: Afwikkeling CLS Bank

Nu werken de systemen voor het topgirale betalingsverkeer tussen financiële instellingen heel snel (in beginsel *real time*), maar toch kan tussen het verstrekken van een betaalopdracht en de daadwerkelijke ontvangst nog veel tijd verstrijken. Zo wees een in 1998 onder de G-10-landen gehouden enquête uit dat tussen de verkoop van Japanse yen en de ontvangst van Amerikaanse dollars gemiddeld 37 uur verlopen. Reden hiervoor waren onder andere de talrijke schakels tussen betaler en ontvanger en de verschillende tijdszones. In die tijdsperiode wordt een bank blootgesteld aan het risico dat de verwachte valuta niet op tijd of helemaal niet wordt geleverd, bijvoorbeeld tengevolge van operationele problemen of zelfs het faillissement van de tegenpartij. In het eerste geval heeft de gedupeerde bank in ieder geval te maken met liquiditeitsrisico, aangezien zij op een andere manier aan dollars moet zien te komen en op haar beurt het risico loopt niet op tijd te kunnen voldoen aan de verplichting waar de dollars voor nodig waren. Bij faillissement van de tegenpartij, stel bank B uit het voorbeeld, is bank A haar yen kwijt.

Deze specifieke vorm van kredietrisico wordt Herstatt-risico genoemd, naar de problemen in 1974 met de Duitse bank Bankhaus Herstatt die wegens faillissement de door haar verkochte dollars niet kon leveren, terwijl de reeds ontvangen gekochte andere valuta in de failliete boedel terechtwamen. In het ergste geval kan in een dergelijke situatie een kettingreactie ontstaan. Bank A zou zelf in de problemen kunnen geraken en niet in staat zijn om andere betalingen te doen. Een derde en vierde bank kunnen volgen, en het functioneren van het hele financiële stelsel kan in gevaar komen. Dit domino-effect wordt ook wel systeemrisico genoemd. Gezien de grote bedragen die in het valutaverkeer omgaan zijn deze risico's lang niet denkbeeldig.

Continuous linked settlement als oplossing

De CLS Bank lost het coördinatieprobleem en de bijbehorende risico's op door volgens het 'payment-versus-payment' principe te werken, waarbij betaling en levering van een valuta tegelijkertijd plaatsvinden. Boter bij de vis. De CLS Bank is als bank gevestigd in New York en heeft haar belangrijkste operationeel centrum in Londen. De CLS Bank houdt zich niet bezig met normale bancaire activiteiten maar uitsluitend met de afwikkeling van valutatransacties.

De werkwijze via de CLS Bank is bij toepassing van het eerder behandelde voorbeeld als volgt (zie figuur 2). Bank A en bank B leveren de transactiegegevens aan bij de bank die hun betalingsverkeer verzorgt in het kader van CLS. Deze bank is een zogenoemd *settlement member* en verzorgt de betalingen die nodig zijn voor haar eigen transacties en de banken waarvoor zij diensten verleent. De CLS Bank verzamelt valutatransacties van een hele dag, en berekent in de nacht daarop wat alle directe deelnemers in alle betrokken valuta's (dat zijn er momenteel 7: Amerikaanse, Canadese en Australische dollar, euro, yen, Britse pond en Zwitserse frank) aan elkaar verschuldigd zijn. Tot 6.30 uur Europese tijd (CET) kunnen deelnemende banken betaal instructies naar CLS sturen. Op dit tijdstip stuurt CLS het zogenoemde 'pay-in rooster': dit is, per deelnemer, het overzicht van de netto posities in alle valuta's die moeten worden inbetaald op de door CLS aangehouden rekeningen bij de verschillende centrale banken die de deelnemende valuta's uitgeven (voor de euro de ECB). Om 7.00 uur CET start CLS het afwikkelproces. Alle betrokken centrale banken zijn een aantal uren simultaan open (zie figuur 3) om het inbetalen door de banken en het uitbetalen van de gekochte valuta op de rekeningen van de deelnemende banken aan het einde van het proces te faciliteren.

CLS wikkelt beide kanten van de transactie tegelijkertijd af, en via de *settlement members* ontvangen bank A en bank B respectievelijk de dollars en de yen.

De CLS Bank is, na een lang testtraject, op 9 september gestart. In eerste instantie werden slechts transacties tussen kleine groepjes CLS deelnemers afgewikkeld. Vervolgens zijn beperkingen geleidelijk losgelaten, en is het gebruik snel gestegen tot meer dan 30.000 transacties per dag medio november, met een bruto-waarde van USD 350 miljard. Van de Nederlandse banken doen ABN AMRO, Rabobank, en ING Bank mee, en Fortis vanuit België.

De opzet van CLS kent een aantal beperkingen. Niet alle risico's zijn verholpen. De hoofdsom van een transactie kan niet meer verloren gaan, maar er blijft een zekere mate van liquiditeitsrisico bestaan, bijvoorbeeld als een deelnemer om operationele redenen niet in staat is om in te betalen. Voor de resterende risico's is een aantal extra waarborgen ingebouwd, die de kans dat zo'n risico bewaarheid wordt zeer gering maken. Het managen van liquiditeit in CLS is overigens sowieso al een behoorlijk lastige taak, zeker wanneer bepaalde financiële markten al (bijna) gesloten zijn. In het algemeen maakt CLS de wereld dan ook complexer en versterkt het wederzijdse afhankelijkheden tussen systemen.

Centrale banken en CLS

Centrale banken zijn vanaf het begin nauw betrokken geweest bij de opzet van CLS. Het idee kreeg vorm nadat de presidenten van de G-10-centrale banken (waaronder DNB), gezien de steeds groter wordende risico's in het valutaverkeer, de private sector

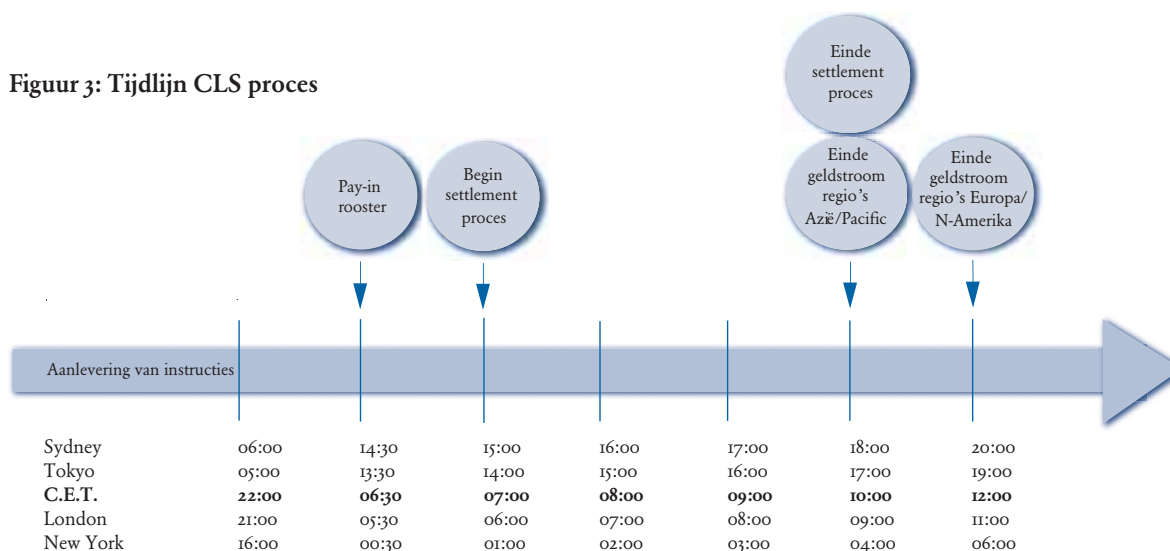
hadden gevraagd een oplossing te ontwerpen om het Herstatt-risico te beperken. Gedurende het hele traject heeft een centrale bankenwerkgroep, waarin Simon Kappelhof van de Afdeling Ontwikkeling betalingsverkeer zitting heeft, de ontwikkeling en implementatie van het ontwerp gevolgd.

Op de opzet en de werking van het CLS-systeem wordt door de centrale banken oversicht uitgeoefend, een vorm van toezicht die zich richt op afwikkelingsystemen (zie voor een uitleg over de oversightfunctie van DNB het artikel op pagina 28). Bij internationale systemen zoals CLS geldt dat het oversight ligt bij de centrale bank van het land van vestiging, in samenwerking met de overige betrokken centrale banken. In dit geval is derhalve de Federal Reserve Bank of New York als *lead overseer* aangewezen en verantwoordelijk voor het regulatoire goedkeuringsproces. Deze overlegt daarbij met de overige betrokken centrale banken. De centrale banken van wie de munt gebruikt wordt in CLS hebben daarvoor ook elk afzonderlijk toestemming moeten verlenen.

Centrale banken hebben niet alleen een toezichtshoudende taak, maar voeren zelf ook transacties uit op de valutamarkt, in het kader van het beheer van de valutareserves en de daarmee uitgevoerde interventies in de markt. Zij zouden dus ook voor de afwikkeling van hun eigen transacties van CLS gebruik kunnen gaan maken. Hierover is nog geen besluit genomen, maar gezien de sterke betrokkenheid bij de opzet ligt deelname natuurlijk wel voor de hand. Voornaamste hinderpaal zijn de hieraan verbonden kosten die voor het betrekkelijk kleine aantal transacties dat centrale banken in de markt uitvoeren zwaar kunnen wegen. ●

Elisabeth Ledrut

Figuur 3: Tijdlijn CLS proces

Over de zin van jong leren

Tinbergenlezing door Nobelprijswinnaar James Heckman

Onder grote belangstelling werd onlangs bij DNB de 16de Tinbergenlezing gehouden. Traditioneel wordt deze lezing verzorgd door een Nederlandse beleidsmaker – dit keer Nout Wellink – en een buitenlandse econoom. Nobelprijswinnaar James Heckman, verbonden aan de Universiteit van Chicago, hield dit jaar de Tinbergenlezing. Onderwerp van zijn lezing was het rendement van kennis.

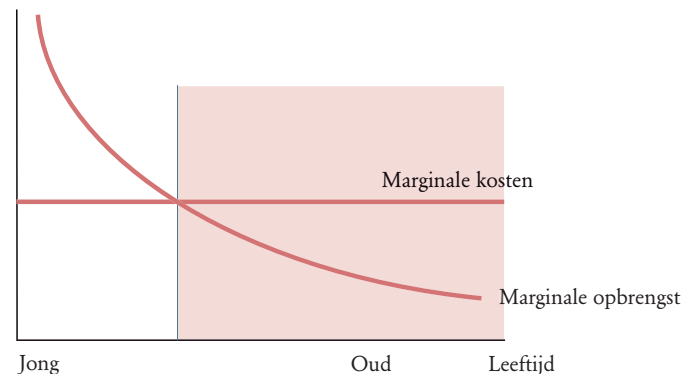
Het Nobelcomité bekroonde Heckman in 2000 voor zijn methodologische bijdrage aan de micro-econometrie en zijn grote verdiensten in het toegepaste onderzoek (zie kader). In de Tinbergenlezing, getiteld 'The supply side of the race between demand and supply; Policies to foster skill in the modern economy', presenteerde Heckman een van zijn vele toegepaste onderzoeken. Centraal in zijn lezing stond het belang van het rendement van kennis en vaardigheden voor de economische groei en de vermindering van de inkomensongelijkheid tussen laag- en hoog geschoolde arbeiders.

In de Verenigde Staten zijn sinds de jaren tachtig de inkomensverschillen tussen laag- en hooggeschoolden aanzienlijk toegenomen. Volgens Heckman komt dit met name doordat het aanbod van hooggeschoolde arbeid sterk is achtergebleven bij de vraag naar hooggeschoolde arbeid, waardoor de reële lonen van hooggeschoolden fors zijn gestegen. Om de inkomensverschillen tussen hoog- en laaggeschoolden te reduceren is het dan ook cruciaal dat het arbeidsaanbod van hooggeschoolden wordt vergroot. De vraag is echter hoe dit kan worden bewerkstelligd, gegeven het brede scala aan onderwijsprogramma's dat reeds beschikbaar is in de Verenigde Staten.

Heckman benadrukte tijdens de lezing dat deze vraag slechts kan worden beantwoord wanneer duidelijk is hoe het rendement van investeringen in kennis en vaardigheden zich gedurende de levenscyclus ontwikkelt. Immers, pas dan kan worden vastgesteld welke investeringen en/of onderwijsprogramma's voldoende rendabel zijn.

Om het één en ander te verduidelijken leidde Heckman een zogenoemde 'rendementsfunctie' af; deze curve beschrijft voor elke leeftijd het rendement van een investering in menselijk kapitaal (zie grafiek). Zoals blijkt uit de grafiek, is het rendement het hoogst aan het begin van de levenscyclus, als mensen jong zijn. Het rendement neemt af naarmate de levenscyclus vordert, dat wil zeggen met de leeftijd. Heckman droeg twee redenen aan om de vorm van de rendementsfunctie te verklaren. De eerste reden is in feite erg voor de hand liggend: vergeleken met oudere mensen, kunnen jongere mensen langer gebruik maken van de desbetreffende investering. De tweede reden is echter gecompliceerder: investeringen in menselijk kapitaal hebben een soort *multipliereffect*. Door op jonge leeftijd in kennis en vaardigheden te investeren wordt een proces op gang gebracht waardoor verdere investeringen in kennis en vaardigheden worden gestimuleerd: leren brengt, als het ware, nog meer leren voort. Dit effect heeft met name betrekking op de niet-cognitieve aspecten zoals motivatie, discipline en plichtsbetrachting.

Rendement op onderwijs

Wat is nu het belang van deze rendementsfunctie voor beleidsmakers? In de eerste plaats laat deze rendementsfunctie zien dat het van groot belang is dat er geïnvesteerd wordt in kennis en vaardigheden van jonge mensen, oftewel de zin van jong leren. Voor jonge mensen is het rendement van onderwijs immers erg hoog. Degenen die op jeugdige leeftijd een achterstand oplopen – bijvoorbeeld omdat men in een achterstandswijk opgroeit of omdat men pas op latere leeftijd naar school gaat – worden van jongs af aan blijvend op een achterstand gezet. Dit manifesteert zich dan in een lager inkomenspad voor deze groep. Investeren in kennis en vaardigheden op een jonge leeftijd is daarom een belangrijke beleidsboodschap.

Ten tweede laat de rendementsfunctie de slechts beperkte zin van een ‘leven lang leren’ zien. Onderwijsprogramma’s gericht op mensen met een hoge leeftijd – bijvoorbeeld voor volwassen met een significante leerachterstand of de zogenoemde ‘on the job training’ – zijn minder rendabel dan het investeren in onderwijsprogramma’s gericht op jongere mensen. Sterker nog, het is zeer waarschijnlijk dat de opbrengsten van onderwijs vanaf een bepaalde leeftijd niet eens opwegen tegen de kosten (dit is in de grafiek het geval wanneer de kostenlijn boven de rendementsfunctie ligt, het gearceerde gebied). De efficiëntie van het aangeboden onderwijs kan daarom worden vergroot door middelen te verplaatsen van leerprogramma’s gericht op oudere mensen naar leerprogramma’s gericht op jongere mensen.

Een aardige bijkomstigheid van Heckman’s verhaal is dat deze conclusies niet alleen op de Verenigde Staten van toepassing zijn, maar eveneens op de Nederlandse economie. Volgens Heckman loopt in Nederland, net als in de Verenigde Staten, de groei van het arbeidsaanbod van hooggeschoolden achter bij de vraag. Ook in Nederland moet derhalve door effectief beleid worden voorkomen dat de economische groei vertraagd en de inkomensongelijkheid tussen laag- en hooggeschoolden oploopt. De belangrijkste les die Heckman daarbij wilde meegeven was dat de zin van jong leren en – enigszins gechargeerd – de onzin van een ‘leven lang leren’ niet uit het oog mogen worden verloren. ●

Jolanda Peeters

Nobelprijswinnaar

James Heckman kreeg in 2000 samen met Daniel McFadden de Nobelprijs voor de Economische Wetenschappen uitgereikt voor de baanbrekende bijdragen die zij beiden hebben geleverd aan de micro-econometrie. De micro-econometrie is een onderzoeksterrein op de grens tussen economie en statistiek waarin het gedrag van consumenten, huishoudens en bedrijven wordt onderzocht. De theorieën en methodes die deze economen hebben ontwikkeld worden niet alleen in de economische wetenschap, maar ook daar buiten (zoals in de sociologie) gebruikt. McFadden’s belangrijkste bijdrage aan de micro-econometrie betreft de analyse van discrete keuzes, dat wil zeggen keuzes uit een beperkt aantal alternatieven (zoals de keuze van een studie of een woonplaats).

Het Nobelcomité bekroonde Heckman voor zijn analyse en oplossing van het selectieprobleem. Het selectieprobleem treedt bijvoorbeeld op bij het onderzoeken van het arbeidsaanbod. Volgens de neoklassieke theorie wil een individu slechts betaald werk verrichten als het loon hoger is dan een bepaalde drempelwaarde. Vervolgens hangt het aantal werkelijk gewerkte uren in belangrijke mate af van het loon. Omdat echter alleen de lonen van werkenden kunnen worden geobserveerd (de lonen waarvoor niet-werkenden zouden gaan werken zijn per definitie niet waarneembaar), is de steekproef niet aselekt (oftewel: niet willekeurig). Dit heeft een selectieprobleem tot gevolg, waardoor het gebruik van standaard schattingstechnieken tot verkeerde conclusies leidt. Heckman ontwikkelde een techniek om dit soort selectieproblemen te corrigeren. Ook ontwikkelde hij instrumenten voor het oplossen van vergelijkbare problemen die ontstaan door niet-waarneembare kenmerken in de steekproef. Heckman is echter niet alleen bekroond vanwege zijn methodologische bijdragen aan de micro-econometrie, maar ook vanwege zijn grote verdiensten in het toegepaste onderzoek.

DNB Research Seminars

Deze seminars zijn een platform voor economisch wetenschappelijk onderzoek. Binnen- en buitenlandse wetenschappers bespreken en bediscussiëren er hun onderzoeksresultaten.

*Seminar van 1 oktober.
Samenvatting essay:
'Locational competition and agglomeration: the role of government spending', Steven Brakman (Universiteit van Groningen).
Co-auteurs: Harry Garretsen (Universiteit van Utrecht) en Charles van Marrewijk (Erasmus Universiteit).*

In tegenstelling tot hetgeen vaak in beleidsdiscussies wordt beweerd, laten recente bijdragen in de zogenoemde 'nieuwe economische geografie' zien dat belastingconcurrentie niet per se tot een *race to the bottom* hoeft te leiden. Echter, in deze bijdragen wordt geen rekening gehouden met de rol van overheidsuitgaven, terwijl deze juist de aantrekkelijkheid van een regio kunnen vergroten. In dit artikel onderzoeken de auteurs daarom de rol van overheidsuitgaven op de geografische verdeling van economische activiteit. Het startpunt van

het paper is de interdependentie tussen overheidsuitgaven en belastingen: overheidsuitgaven, zoals investeringen in economische of sociale infrastructuur, kunnen de aantrekkelijkheid van een regio vergroten, maar deze overheidsuitgaven dienen gefinancierd te worden uit belastingen, welke nu juist de aantrekkelijkheid van een regio kunnen verminderen. Uit het nieuwe economische geografie-model dat de auteurs ontwikkelden blijkt dat overheden het evenwicht tussen agglomeratie en spreiding kunnen wijzigen door de introductie van een publieke sector. Dit heeft de belangrijke beleidsimplicatie dat zelfs een achtergebleven regio (periferie) een centrum van productie kan worden dankzij de voorziening van publieke goederen! Omgekeerd geldt dat gebieden met een hoge economische activiteit (kern) bedrijvigheid kunnen verliezen indien zij zich alleen maar richten op het minimaliseren van het belastingverschil met de periferie. Ook bij hoge transport-

Seminars

kosten, waarin normaliter economische activiteit gelijk tussen de regio's is verdeeld, kan de introductie van een publieke sector tot agglomeratie van economische activiteit leiden. Deze algemene conclusie gaat echter niet altijd op. Wanneer de publieke sector relatief inefficiënt is of wanneer deze slechts beperkt bijdraagt aan het reduceren van de kosten van niet-publieke goederen, wordt agglomeratie niet langer gestimuleerd door de introductie van een publieke sector. Dit betekent, kortom, dat in de context van economische integratie, alleen een relatief goed functionerende publieke sector agglomeratie bevordert.

(Jolanda Peeters)

Seminar van 8 oktober.
Samenvatting essay:
'A Global Perspective on Extreme Currency Linkages',
Casper de Vries,
(Erasmus Universiteit Rotterdam).
Co-auteurs: Philipp Hartmann (ECB)
en Stefan Straetmans
(Universiteit van Maastricht).

Als de munt van land X sterk depreciert, hoe groot is dan de kans dat ook de munt van land Y 'onderuit' gaat? Of, als de aandelenmarkt *crasht*, hoe waarschijnlijk is het dat dit ook de markt voor obligaties zal overkomen? Deze, vanuit het oogpunt van financiële stabiliteit uiterst relevante vragen, staan centraal tijdens dit seminar. Gedurende de presentatie wordt beargumenteerd dat de zogenoemde extreme waarde theorie gebruikt kan worden om te komen tot een goede inschatting van bovengenoemde kansen. Deze theorie wordt vervolgens toegepast op een groot aantal financiële markten, hetgeen interessante informatie oplevert over de samenhang tussen deze markten ten tijde van *stress*. Zo wordt

aangetoond dat hoewel de munten van opkomende economieën vaker een abrupte depreciatie ondergaan dan munten van geïndustrialiseerde landen, een gezamenlijke depreciatie van munten ('besmetting') bij opkomende economieën niet vaker voorkomt dan bij geïndustrialiseerde landen. Ook blijken *crashes* in de aandelenmarkt vaker tussen landen over te slaan dan *crashes* in de obligatiemarkt. Tenslotte, blijkt een gezamenlijke *crash* op de aandelen- en obligatiemarkt in een land even waarschijnlijk als een situatie waarbij de obligatiemarkt juist opveert bij een *crash* op de aandelenmarkt (beleggers 'vluchten' dan van aandelen naar obligaties).

(Robert-Paul Berben)

Op 10 december vond plaats het seminar 'Financial Structure and Monetary Transmission in EU Accession Countries', Jakob de Haan (Universiteit van Groningen). Co-auteur: Bas Kiviet (DNB).

Programma 2003

7 januari

Gillian Garcia
(consultant)
Titel seminar nog niet bekend

21 januari

Titel: 'Comparing SVARs and SEMs: two models of het UK economy',
Ken Wallis (Universiteit van Warwick).
Co-auteur: Jan Jakobs
(Universiteit van Groningen).

18 februari

Titel: 'Corporate liquidity and asymmetric adjustment in the Netherlands',
Clemens Kool
(Universiteit van Maastricht).
Co-auteur: Allard Bruinshoofd
(Universiteit van Maastricht).

De seminars vinden plaats van 16.00 uur tot 17.30 uur. Het aantal beschikbare plaatsen is beperkt. Voor meer en actuele informatie en het opvragen van essays kunt u contact opnemen met Jacqueline van Breugel, tel. 020- 5243665, e-mail: j.f.van.breugel@dnb.nl of de website raadplegen: www.dnb.nl/research.

Op 1 januari 1999 is de Economische en Monetaire Unie (EMU) met elf landen, waaronder Nederland, van start gegaan. De EMU is inmiddels uitgebreid met Griekenland. De euro is ingevoerd en de Nederlandsche Bank maakt deel uit van het Europees Stelsel van Centrale Banken (ESCB). Deze veranderingen zijn van grote invloed op de Nederlandse samenleving en het werkterrein van de Nederlandsche Bank. In het Voorlichtingscentrum van de Bank wordt ingespeeld op deze en tal van andere zaken.

Voorlichtingscentrum

Met behulp van een levendige multi-mediapresentatie maakt u allereerst kennis met de taken en werkwijze van de Nederlandsche Bank en de Europese Centrale Bank (ECB). In de expositieruimte worden deze onderwerpen uitgediept. Ook kunt u zelf participeren. Zo kunt u even plaatsnemen op de stoel van een bank-directeur en deelnemen aan de dagelijkse activiteiten van een particuliere bank. Via computer, telefoon en drie monitoren ontvangt de 'directeur' allerlei berichten, vragen en opdrachten, die hij zo goed mogelijk moet beantwoorden en oplossen. Na afloop van het spel wordt via de eindscore duidelijk hoe goed de 'directeur' heeft gehandeld.

In een ander deel van de expositie kunt u meer te weten komen over het betalingsverkeer. U kunt bijvoorbeeld een pinbetaling doen. Op een groot scherm wordt aan de hand van

kleurrijke beelden en animaties duidelijk welke, soms lange, weg de betaling aflegt voordat het bedrag uiteindelijk van een rekening wordt afgeschreven. In het monetaire beleidsspel ten slotte, wordt u door middel van simulaties en vragen actief betrokken bij de dagelijkse activiteiten op de geldmarkt.

Het Voorlichtingscentrum is te bezoeken in groepen van maximaal 40 personen. De presentatie is zeer geschikt voor leerlingen uit de hoogste klassen van HAVO, VWO en MEAO. Voor groepen met meer voorkennis, zoals studenten van hogere beroepsopleidingen en het universitair onderwijs, is een aangepast programma mogelijk. Uiteraard zijn ook andere groepen geïnteresseerden van harte welkom in het Voorlichtingscentrum.

Het Voorlichtingscentrum is gevestigd aan de Achtergracht nummer 4 tussen het Frederiksplein en de Amstel. Een rondleiding is mogelijk op maandag tot en met vrijdag om 9.30, 12.30 of 15.00 uur en duurt circa tweeënhalf uur. Een rondleiding bevat standaard de eerdergenoemde multimediashow en de presentatie van EMU en euro. Uit de overige onderdelen kan een keuze worden gemaakt.

Bent u geïnteresseerd in een rondleiding, maakt u dan ruim van tevoren een afspraak.

De Nederlandsche Bank
Afdeling Communicatie en informatie
Voorlichtingscentrum
Postbus 98
1000 AB Amsterdam
Telefoon 020 - 5243493 of 5243339
(uitsluitend voor rondleidingen)
E-mail: voorlichtingscentrum@dnb.nl

De volgende uitgaven van de Nederlandsche Bank zijn verkrijgbaar:

- Taken en werkwijze *
- *Van kauri tot euro, een korte geschiedenis van het geld, de gulden en de Nederlandsche Bank*

Periodiek verschijnen:

- Jaarverslag *
- Kwartaalbericht *
- Statistisch Bulletin *

DNB publiceert ook over haar wetenschappelijk onderzoek:

- MEB Series, Monetair en economisch beleid *
- Onderzoeksreeks Toezicht *
- Rapporten Wetenschappelijk onderzoek *
- Staff Reports *

De uitgaven die gemerkt zijn met een * zijn *online* beschikbaar. U vindt ze op www.dnb.nl.

De overige uitgaven kunt u bestellen via deze website, door middel van een mailbericht (info@dnb.nl) of via een brief, die u kunt richten aan: De Nederlandsche Bank, Afdeling C&i sectie Media, Postbus 98, 1000 AB Amsterdam

De Bank op het Internet: www.dnb.nl

Op onze website vindt u informatie over het werkterrein van de Nederlandsche Bank en over haar publicaties, zoals het DNB magazine. Ook kunt u vanaf deze site doorklikken naar verschillende andere financiële instellingen.

Publieksservice

Algemeen nummer DNB

020 – 524 91 11

Toezichtslijn

De Toezichtslijn is de helpdesk van financiële toezichthouders.

De helpdesk van de Nederlandsche Bank, de Autoriteit Financiële Markten en de Pensioen- & Verzekeringskamer werken samen.

Voor vragen over banken en geldtransactiekantoren belt u de Toezichtslijn van de Nederlandsche Bank.

0900 – 520 0520 (€ 0,35 p/gesprek)
Toezichtslijn@dnb.nl

Voor vragen over beleggingsinstellingen, effectendienstverlening en consumentenkrediet kunt u de Autoriteit Financiële Markten benaderen.

0900 – 540 0540 (€ 0,35 p/gesprek)
Toezichtslijn@autoriteit-fm.nl

Voor vragen over verzekeraars en pensioenfondsen kunt u terecht bij de Pensioen & Verzekeringskamer.

0900 – 530 0530 (€ 0,35 p/gesprek)
Toezichtslijn@pvk.nl

Overige informatie DNB

Voor vragen op het terrein van de Nederlandsche Bank die niet over toezicht gaan, kunt u contact opnemen met de Afdeling Voorlichting. Ook voor voorlichtingsmateriaal kunt u dit nummer bellen.

020 – 524 3411 of 524 1999
Info@dnb.nl

Koninklijke Nederlandse Munt

Voor informatie over munten en het bestellen van setjes euromunten.

030 – 2910 410
info@coins.nl

